

Insatsprogram
Landsbygd
2014-2020

Det regionala utvecklingsprogrammet för Östergötland – RUP 2030 är en samlad strategi för regionens utvecklingsarbete.

Programmet ska vara vägledande för kommuner, landsting, statliga myndigheter, näringsliv och det civila samhället.

Programmet antogs av Regionförbundet Östsams fullmäktige den 3 maj 2012.

Insatsprogram för Landsbygd 2014-2020 är ett förtydligande och en konkretisering av RUP gällande landsbygdsutveckling. Insatsprogrammet är framtaget av Regionförbundet Östsam i sin roll som regionalt utvecklingsansvarigt organ och antaget vid Regionförbundets fullmäktige 8 maj 2014.

Från 1 jan 2015 förväntas det regionala utvecklingsansvaret övergå till Region Östergötland då detta bildas genom sammanslagning av Regionförbundet Östsam och Landstinget i Östergötland.

På de ställen i texten där Regionförbundet och/eller Landstinget nämns och där rollen kommer att övertas av Region Östergötland har "Region Östergötland" angetts inom parentes.

Principerna för hållbar utveckling ligger till grund för det regionala utvecklingsprogrammets tre mål, som utgår från var och en av de tre hållbarhetsdimensionerna: ekonomisk, miljömässig och social utveckling. En långsiktig ambition är att Östergötland ska uppfattas som en attraktiv, värdeskapande region – en region som skapar goda livsbetingelser och hållbar tillväxt genom kreativitet, nytänkande, sunt resursutnyttjande och en öppen och inbjudande attityd.

De mål som formulerats i programmet är:

- Goda livsvillkor för regionens invånare
- Ett starkt näringsliv och hög sysselsättning
- Hållbart nyttjande av naturens resurser

De åtta strategierna är kärnan i det regionala utvecklingsprogrammet. De anger handlingsinriktning utifrån de tre målen, utifrån kunskap om hur samhället fungerar och utifrån en analys av regionens förutsättningar.

- STRATEGI **1** handlar om att förstärka den samlade handlingsförmågan bland aktörer i regionen för att bättre tillvarata regionens förutsättningar.
- STRATEGI **2** fokuserar på att nyttja, bidra till och inta en aktiv roll i de storregionala sambanden samt i de nationella och internationella sammanhang, där Östergötland ingår.
- STRATEGI **3** handlar om att för regionens utveckling dra fördel av den relativt stora befolkning inom regionen som kan utgöra underlag för olika marknader som arbetsmarknad, bostadsmarknad, utbildningsmarknad och tjänstemarknad.
- STRATEGI **4** I strategi 4 diskuteras insatser för de geografiskt stora, glest befolkade delarna av regionen som endast i begränsad omfattning har fördel av möjligheterna i regionens centrala delar.
- STRATEGI **5** handlar om att främja östgötarnas möjligheter till livskvalitet och personlig utveckling
- STRATEGI **6** I strategi 6 behandlas riktade insatser som det offentliga kan erbjuda för att stimulera ett dynamiskt företags- och innovationsklimat.
- STRATEGI **7** Kärnan i strategi 7 handlar om att ställa om regionens utveckling i en riktning som är ekologiskt hållbar ur ett lokalt och ett globalt perspektiv. Särskild vikt läggs att öka regionens robusthet mot högre energipriser och minska användningen av naturresurser.
- STRATEGI **8** är sammansatt av flera faktorer som påverkar invånares och besökares upplevelse av regionen och därmed bidrar till den samlade attraktiviteten.

För att konkretisera det regionala utvecklingsprogrammet tas insatsprogram fram. I det här programmet behandlas insatsområdet Landsbygd.

Strategi 4 - arbeta för utveckling av Östergötlands alla delar - är den centrala strategin för insatsprogrammet Landsbygd, men programmet berör även strategierna:

- Förstärka den samlade handlingsförmågan i Östergötland. (strategi 1)
- Stärka Östergötland som en flerkärnig stadsregion. (strategi 3)
- Stimulera ett dynamiskt företags- och innovationsklimat i Östergötland (strategi 6)
- Omställning till ett hållbart samhälle (strategi 7)

Till strategierna finns ett antal rekommendationer som är hämtade från RUP. I programmet under respektive insatsområde anges relevanta rekommendationer.

Innehåll	Sida
Inledning	6
Den östgötska landsbygdens utmaningar	8
Vad är landsbygd?	9
Regionens målsättningar	13
Insatsområden	13
Boende och infrastruktur	13
Näringsliv	17
Service	21
Hållbart nyttjande av naturens resurser	24
Kultur	25
Aktörerna och deras roller	26
Medel/Verktyg	30
Uppföljning av insatsprogrammet	31
Fakta om den östgötska landsbygden	32

BILDREFERENSER

Framsida

Framsida: 1, 2, 7 Christina Enudd Nordström, 2 Christina Enudd Nordström, 3 Christian Swanson, 4 Göran Trysberg, 5 Regionförbundet Östsam, 6 Valdemarsviks kommun
Sida 2-3, 12, 16 Heléne Bäckström, **Sida 6, 9, 27** Christina Enudd Nordström, **Sida 31** Göran Trysberg, **Sida 39** Klas Earlingh

Inledning

Insatsprogrammets funktion och genomförande

Insatsprogrammets syfte är att precisera regionens ambitioner för landsbygdsutveckling så som de uttrycks i det regionala utvecklingsprogrammet. De insatsområden som pekas ut ska initiera konkret handling. För att skapa handling kopplas valda insatsområden till regionens befintliga aktörer och processer. Bra projekt ska leva vidare i löpande verksamhet och lärdomar tas tillvara. Programmet ska vara styrande för Regionförbundet Östsams (Region Östergötlands) arbete, vägledande för övriga offentliga regionala aktörer och kommunerna, samt inspirera och visa på samarbetsmöjligheter för regionens näringsliv, nationella myndigheter och andra organisationer. Det kan handla om löpande verksamhetsplanering eller val av vilka särskilda utvecklingsprojekt man väljer att engagera sig i. I genomförandet av insatsprogrammet är det väsentligt att också utnyttja

möjligheterna i andra nationella program och inte minst EU-programmens olika fonder. Landsbygdsprogrammet 2014-2020 och det s.k LLU-programmet (lokalt ledd utveckling) som ska ersätta Leader blir viktiga verktyg i genomförandet av insatsprogrammet.

Att stärka den samlade handlingsförmågan och nyttja befintliga program och resurser på ett effektivt sätt blir väsentliga inslag i landsbygdsutvecklingsarbetet.

Regionförbundet Östsam (Region Östergötland) har i enlighet med förordning SFS 2007:113 om regionalt tillväxtarbete det regionala utvecklingsansvaret som avser insatser för att skapa en hållbar regional tillväxt och utveckling i länet, såväl i staden som på landet.

En förstärkning av den samlade handlingsförmågan

En bra koordination och samverkan är en grundförutsättning för att insatser som föreslås i programmet ska genomföras. Koordinationen mellan regionens aktörer kan förbättras. Att stärka samordnad handling utifrån en gemensam agenda är av strategisk betydelse för den regionala utvecklingen. Med en

samlad handlingsförmåga kan regionala aktörer dessutom gå samman för att påverka utformningen av nationella program och styrmedel och skapa förutsättningar för en positiv landsbygdsutveckling på lokal och regional nivå.

Regionförbundets (Region Östergötlands) roll i genomförandet

Regionförbundet Östsams (Region Östergötlands) roll inom landsbygdsutveckling är främst att vara vägledande, initierande och drivande i landsbygds-utvecklingsfrågor och bidra till att insatsprogrammets intentioner genomförs.

Regionförbundets (Region Östergötlands) roll är att:

- Samordna och utveckla samverkan för att förstärka handlingsförmågan.
- Ta fram kunskapsunderlag och vara kunskapsbärare.
- Initiera och medverka i aktiviteter och satsningar.
- Fungera som en mötesplats och arena.

Den östgötska landsbygdens utmaningar

Landsbygden har genomgått omfattande strukturomvandling de senaste decennierna, framförallt genom jordbrukets omvandling från småskalig diversifierad verksamhet till storskalighet, specialisering och global anpassning. Samtidigt har många lantbrukare breddat sin verksamhet och blivit mångsysslare. På så sätt har de gröna näringarna stärkt sin ställning på landsbygden. De är inte bara livsmedelsproducenter utan även landskapsvårdare, snöröjare, turistföretagare, energiproducenter och mycket mera.

En ny ekonomisk geografi växer också fram med ökad urbanisering. Stora städer tenderar att bli ännu större. Ökad täthet stimulerar ekonomiskt tillväxt. Detta är globala drivkrafter och tendenser som påverkar landsbygden.

Den östgötska landsbygden står därför inför stora utmaningar att hantera.

Den glesare mer perifera landsbygden i norr, söder och i öster brottas med:

- Minskad befolkning, åldrande befolkning, minskad inflyttning, försämrade kommunikationer, uttunnad service, färre lantbruk, minskad djurhållning och därmed försämrad landskapsvård. Försämrad lönsamhet i jordbruket och tilltagande generationsväxlingsproblem bidrar till att natur- och kulturlandskapet växer igen.

Den mer tätortsnära och lättillgängliga landsbygden har en mer gynnsam utveckling med:

- Ökad befolkning, inflyttning av barnfamiljer, män och kvinnor som arbetspendlar, män och kvinnor som driver egen verksamhet, "nya" landsbygdsnärningar". Attraktivt boende och ökad livskvalitet är drivkrafter. Här återfinns också de större specialiserade och storskaliga jordbruksföretagen med djurhållning och spannmålsodling.

Landsbygden har fått och får alltmer urbana inslag. Näringslivet är mer diversifierat. Utöver de traditionella areella näringarna finns såväl industri som hantverk, service- och tjänsteföretag. Boendemönstret har också förändrats. En ökad andel människor har dubbelboende – sommarhalvåret på landet och vinterhalvåret i staden.

En trend är att den nygröna, klimatfokuserade "vågen" kommer att fortsätta i världen och i Sverige. Även om städerna skall bli "grönare" kommer inga städer i världen att kunna leva helt av sig själva utan en fungerande landsbygd.

Som vetenskapsjournalisten Jewert (2012) skriver måste "ledande politiker inkludera landsbygden i berättelsen om det framtida Sverige" för att det ska bli "attraktivt för kreativa och företagsamma människor att leva på landet". Den nygröna framtiden kommer för sin överlevnad att vara beroende av en multifunktionell landsbygd som lever i harmoni med det urbana på mer eller mindre avstånd.

En annan säker trend är att den moderna IT-tekniken gör oss allt mindre lägesberoende, dvs vi kan sköta arbetet på distans.

Utmaningen är att i ljuset av dessa trender och utvecklingstendenser kunna se landsbygdens egna förutsättningar och resurser och att agera utifrån dessa. Att se utvecklingspotentialen i lokala tillgångar, resurser och kompetenser och se till att dessa kan växa. För landsbygds kommunerna kan flyktmottagandet och mottagandet av ensamkommande flickor och pojkar, liksom män och kvinnor med utländsk bakgrund som söker försörjning vara en del i att öka befolkningstillväxten. Att i samverkan med andra aktörer hitta nya innovativa lösningar på allt ifrån service och kommunikationer till produkter och tjänster som kan utveckla företagsamheten på landsbygden.

Vad är landsbygd?

Vad menar vi med landsbygd? Vad är det för geografiska områden som programmet behandlar?

I det här sammanhanget är en exakt definition av begreppet landsbygd mindre intressant. Vi behandlar de aspekter på samhällsutvecklingen som påverkas av att vi behandlar de delar av regionen som är gles befolkade, vilket i sin tur ger specifika möjligheter och problem. I det sammanhanget ser vi det som nödvändigt att inkludera även många mindre tätorter i landsbygdsbegreppet då dessa tätorter ofta delar den ”rena” landsbygdsens problem samtidigt som tätorterna många gånger ger de nödvändiga förutsättningarna för en levande landsbygd genom att fungera som stöddepunkter för många viktiga funktioner. **En viktig utgångspunkt i landsbygdsutvecklingsarbetet är dock att utgå ifrån varje landsbygds egna förutsättningar och kvalitéer.**

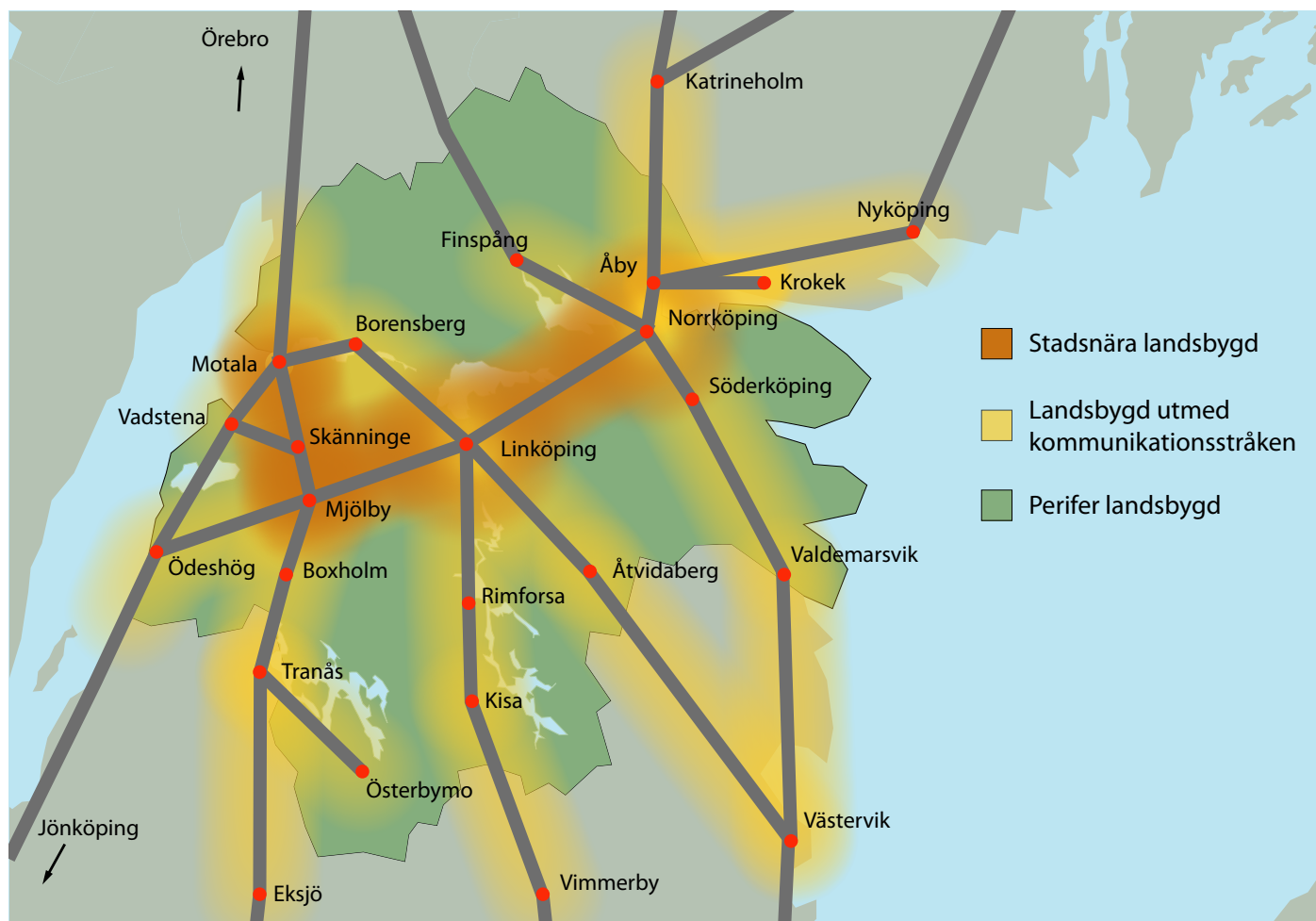
Landsbygdens utvecklingsförutsättningar är inte entydiga. Det finns därför anledning att dela upp den östgötska landsbygden och se på de särskilda problem och möjligheter som finns i olika delar – tillämpa olika strategier i utvecklingsarbetet. Det är relativt stora skillnaderna mellan olika landsbygdsområden även i en region med så begränsad yta

som Östergötland. Detta innebär med automatik också att begreppet landsbygdsutveckling kommer att stå för olika saker beroende av vilka delar vi behandlar i ett visst sammanhang. En uppdelning i tre olika typområden har använts i tidigare program och visat sig vara ändamålsenlig som utgångspunkt för planering.

De tre typområdena är:

- landsbygden i de stora städernas närhet
- landsbygden utmed ”stråken”
- landsbygden i regionens geografiska periferi.

Skärgården utgör en del av det sistnämnda typområdet, men har så särskilda förutsättningar att de i många sammanhang bör behandlas särskilt. De resonemang som förs i programmet följer denna uppdelning när det är motiverat.

En annan viktig utgångspunkt är den starka integrationen mellan stad och land och det ömsesidiga utbytet i en region som Östergötland. Merparten av landsbygdens befolkning har sitt dagliga arbete, eller studier, i någon av regionens större städer eller tätorter. Detta betyder också att många hushåll i samband med arbetsresorna kan få en stor del av servicebehoven tillgodosedda.

Samtidigt kan konstateras att landsbygdens arbetskraftsförsörjning till stor del sker från de större tätorterna i länet. Många människor som bor i större städer eller tätorter har sitt dagliga arbete i regionens landsbygdsområden. Det sker således stora dagliga utbyten mellan stad och land i Östergötland.

Den stadsnära landsbygden

På landsbygden runt de större städerna är de boendes villkor i stort de samma som för städernas invånare. Oftast är det stadens arbetstillfällen och service man replierar på. Många gånger har man sökt sig till landet för boendemiljön. I storstadsområdena kan man se en tendens till utflyttning till den närbelägna landsbygden. Vi kan se samma tendens i Östergötland, om än inte lika starkt, i Linköpings och Norrköpings närhet.

De här landsbygdsområdena har stora möjligheter att utvecklas spontant. Det finns anledning att anta att sökandet efter goda boendemiljöer kommer att få allt fler att söka sig mot dessa områden.

En ökad befolkning kommer att ställa krav på den kommunala servicen – främst barnomsorg och skola där närhet

känns särskilt viktig. Kraven på kollektivtrafikförsörjning kan också komma att växa. När det gäller kommersiell service kommer de boende i dessa områden att i allt väsentligt nyttja den service som finns i staden – naturligt eftersom man i de allra flesta fall kommer att pendla in till staden för det dagliga arbetet.

Landsbygden utmed "stråken"

I Östergötland har vi några tydliga "stråk" med högre folktäthet och som sträcker sig från Linköping och Norrköping och ut mot regionens geografiska periferi.

Exempel på sådana stråk är:

Norrköping – Söderköping – Valdemarsvik

Norrköping – Åby – Kolmården

Norrköping – Finspång

Norrköping – Katrineholm

Linköping – Norrköping – Finspång (via Norsholm/Skärblacka)

Linköping – Rimforsa – Kisa

Norrköping – Linköping – Mjölby – Motala

Norrköping – Linköping – Mjölby – Boxholm – Tranås.

Norrköping – Linköping – Mjölby – Ödeshög

Linköping – Borensberg – Motala

Linköping – Åtvidaberg

Motala – Mjölby – Boxholm – Tranås

Motala – Vadstena

Landsbygdens områden utmed stråken har delvis samma förutsättningar som landsbygden i de stora städernas närhet. Tätorterna i dessa områden kan erbjuda basal service och här finns också arbetstillfällen för en del av de boende i området. Pendlingsmöjligheterna till de stora städerna är goda genom de relativt små avstånden och bra vägar, oftast med god kollektivtrafikförsörjning eller som i fallet stråket Norrköping-Linköping-Mjölby-Boxholm-Tranås och Norrköping-Linköping-Mjölby-Motala, tillgång till pendeltågstrafik. Tågtrafik finns även på sträckan Linköping-Rimforsa-Kisa och sträckan Linköping-Åtvidaberg. Utvecklingen i dessa landsbygdsområden kommer sannolikt

inte att ske spontant på samma sätt som i landsbygdsområdena i de stora städernas omedelbara närhet, men genom en medveten planering och insatser för att upprätthålla närservicen, öka tätorternas attraktivitet som bostadsorter och ytterligare stärka pendlingsmöjligheterna in mot regionens centrala delar bör det vara möjligt att upprätthålla befolkningstalen och därmed underlaget för olika servicefunktioner.

Delar av landsbygdsområdena utmed "stråken" och de mindre tätorterna i dessa områden har förutsättningar att utvecklas till attraktiva lägen för boende och verksamheter.

Landsbygden i regionens geografiska periferi

I gränstrakterna mot Närke och Södermanland, mot Småland och i skärgården finns stora områden med låg folktäthet. De här landsbygdsområdena har fått känna av en påtaglig befolkningsminskning under lång tid, vilket i sin tur inneburit försämringar i servicen genom att underlaget blivit otillräckligt.

Dessa glest befolkade landsbygder har inte samma förutsättningar för t.ex. arbete som mer tätbefolkade delar av länet. Å andra sidan har dessa områden en hög grad av företagsamhet, ett aktivt föreningsliv och kan erbjuda boendemöjligheter och en naturmiljö och livskvalité som människor uppskattar. Mot bakgrund av de relativt stora avstånden till regionens centrala delar är det inte realistiskt att räkna med att dessa områden i någon större utsträckning kan fungera som boendeort för människor som arbetar i regionens centrala delar.

Med dagens teknik kan många arbeta på distans och då har valet av bostadsort och hänsynstagande till restider inte så stor betydelse. Stora delar av dessa perifert belägna landsbygdsområden är värdefulla för rekreation och naturupplevelser. Därmed är de en värdefull tillgång för östgötarna och bidrar starkt till regionens attraktivitet. En förutsättning för att dessa områden även i framtiden ska vara tilltalande är att det finns en bofast befolkning. Det innebär att det, vid sidan av de gröna näringarna (jordbruk, skogsbruk, djurhållning, livsmedelsförädling, bioenergi, vattenbruk), också måste finnas företag som ger arbetstillfällen och service till de bofasta, delårsboende och till besökarna. Landsbygdsturism har goda förutsättningar att utvecklas i den glesa landsbygden och här bör också vara en generös tillämpning av strandskydd och LIS-områden (Landsbygdsutveckling i strandnära lägen).

Östergötlands skärgård är en unik natur- och kulturmiljö. Skärgården är en tillgång för alla som ett rekreativt område. Samtidigt är skärgården ett område med en fast befolkning som lever och arbetar i skärgården eller pendlar till fastlandet för arbete och studier.

Dessa båda funktioner är beroende av varandra. Turismen ger arbetstillfällen som bidrar till den bofasta befolkningens försörjning. Den bofasta befolkningen är också en förutsättning för att en levande skärgård ska bevaras. Det finns således ett inbördes beroende mellan besökarnas och den bofasta befolkningens intressen. Strävan måste också vara att skapa fler arbetstillfällen även inom andra sektorer än besöksnäringen.

Det finns också intressekonflikter mellan besökare och bofasta och mellan de krav som skärgårdens verksamheter, främst jordbruk och fiske, ställer och vad som exempelvis natur- och kulturmiljövården kräver. Dessa intressen måste balanseras mot varandra och olika åtgärder vidtas som ger goda förutsättningar för både boende, rekreation och besök.

Regionens målsättningar

För landsbygden gäller samma övergripande mål som fastställts i RUP:

- Goda livsvillkor för regionens invånare
- Ett starkt näringsliv och hög sysselsättning
- Hållbart nyttjande av naturens resurser

De åtta strategierna är kärnan i det regionala utvecklingsprogrammet. De anger handlingsinriktning utifrån de tre målen. Till mål och strategier finns även rekommendationer.

Föreliggande insatsprogram för landsbygd är ett förtydligande av RUP:en med avseende just på landsbygd.

Insatsområden

Följande insatsområden har identifierats:

- Boende och infrastruktur
- Näringsliv
- Service
- Hållbart nyttjande av naturens resurser
- Kultur

Respektive insatsområde inleds med utgångspunkter samt RUP:s rekommendationer och följs av insatser och ansvariga.

Boende och infrastruktur (lokal utveckling, kommunikationer, bredband)

Utgångspunkter

Insatsområdet behandlar RUP:s rekommendationer:

- Rek. # 3:2 Samordnad kommunal översiktsplanering*
- Rek. # 3:4 Bebyggelseutveckling utmed kommunikationsstråken.*
- Rek. # 3:5 Prioritera utbyggnad av orter med goda förutsättningar*
- Rek. # 3:6 Främja koncentrerad bebyggelse*
- Rek. # 4:1 Koncentrera offentlig service i glest befolkade områden*
- Rek. # 4:2 Samordna resor i glestbefolkade områden.*
- Rek. # 4:3 Stärk bredbands utbyggnaden*
- Rek. # 4:4 Näringslivsutveckling på landsbygden.*

Att förmedla en rättvis bild av landsbygden är en uppgift som alla måste bidra till. Här är viktigt att fånga upp den lokala kunskapen hos människor som bor på landsbygden och förmedla den till aktörer som arbetar med landsbygdsfrågor. Det handlar också om att förändra attityder till landsbygden.

Det finns ett 60-tal bygdegrupper i länet med engagerade människor som med sin kunskap och sina kontakter och nätverk bidrar till framgångsrikt lokalt utvecklingsarbete i sin bygd. Bygdegrupper och Leader har också arbetat med integrationsprojekt och med målgruppen kvinnor och män med utländsk bakgrund..

Erfarenheterna av Leaderprogramarbetet under perioden 2007-2013 visar också att det går att åstadkomma goda insatser och resultat genom lokalt utvecklingsarbete i partnerskap mellan organisationer, näringsliv och offentliga aktörer.

Lokala initiativ från människor i bygden som vill påverka, förändra och förbättra situationen i sin bygd utgör en viktig drivkraft. Kommunerna bör uppmanas och stimulera det. Lokalt ledd utveckling, LLU, är ett nytt EU-program som ersätter Leader. Programmet kommer att gälla för perioden 2014-2020 och omfatta EU-fonderna, Landsbygdsfonden, Regionalfonden, Socialfonden och Havs- och Fiskerifonden.

Landsbygdens olika förutsättningar måste synliggöras i kommunernas översiktliga planeringsarbete och i planerings- och styrdokument. Det regionala perspektivet måste lyftas fram i den kommunala planeringen. Mer av mellankommunal och länsöverskridande samplanering, som även omfattar kommunernas landsbygd. Fler kommuner bör i sin översiktsplanering sätta in sin kommun i en regional kontext.

Kommunerna uppmanas att analysera de enskilda orternas roll i den samlade regionala ortstrukturen och bedöma orternas utvecklingsförutsättningar inte bara inom den egna kommunen utan med hänsyn till vad som planeras även i omkringliggande kommuner. Analysen har stor betydelse inte minst för att långsiktigt säkra basal grundservice i orterna.

Kommunerna rekommenderas att främja koncentrerad bebyggelse, dvs att planering inriktas mot att nybyggnation sker i anslutning till befintlig bebyggelse i såväl tätorter som på landsbygden.

Landsbygdsutveckling i strandnära lägen s.k LIS områden, är en möjlighet för kommunerna att öppna upp för bebyggelse och verksamhet i attraktiva lägen. En möjlighet att skapa landsbygdsutveckling, ökad inflyttning och utveckla besöksnäringen.

Delar av den östgötska landsbygden har en befolkningstäthet som ger ett underlag för en väl fungerande kollektivtrafik, medan andra delar har en svagt utvecklad kollektivtrafik på grund av ett svagt resandeunderlag. Det är inte realistiskt att samhället ska ta de höga kostnader för en kollektivtrafik som ger en tillfredsställande trafikförsörjning i alla regiondelar. I stället måste alternativ sökas – det finns behov av att kunna resa kollektivt i någon form från de geografiskt perifera delarna av Östergötland in till städer och större tätorter. **Det kan vara alltifrån att samordna olika typer av samhällskörningar på ett effektivare sätt till samåkning i bilar, nyttja bilpooler och kombination av bil och buss genom att etablera s.k omstigningspunkter där bilen kan ställas och man byter till buss.** Bilen förblir för många det enda alternativet att förflytta sig.

I "gränsländerna" är det vanligt att in- och utpendling till arbete sker över länsgränser. Här är angeläget att även skapa stråk av kollektivtrafik som är länsöverskridande.

Kollektivtrafik är även viktig för delårsboende och besökare. Resandet kan därför variera över året (t.ex i skärgården). Hänsyn till detta bör tas vid planering och styrning av kollektivtrafiken.

Enskilda vägar har stor betydelse för landsbygden. Det ekonomiska stödet från bl.a kommunerna varierar. Det görs betydande ideella insatser för att upprätthålla standarden på detta vägnät. Ett kommunalt ekonomiskt stöd betyder mycket för dessa lokala initiativ och insatser.

Infrastrukturen för IT, främst då bredband, uppvisar fortfarande brister i stora delar av regionens landsbygd, även i de mindre tätorterna. Detta är ett påtagligt problem för, i första hand, företagen som måste klara en stor del av sitt dagliga arbete med stöd av internet.

Bredbandsutbyggnaden är bristfällig i stora delar av regionens landsbygd inklusive mindre orter. Företag i dessa områden upplever detta som hämmande, då en betydande del av företagstjänster och kontakter med myndigheter, leverantörer och kunder sker via nätet.

Kommuner efterlyser en bredare definition av det "stödområde" som kan komma ifråga för offentligt stöd för bredbandsutbyggnad. Behov finns att även inkludera mindre tätorter i "stödområdet". Tätorter där marknaden inte agerar. Vidare bör i "stödområde" även ingå utbyggnad av spridningsnät från stamnätet.

Mobiltäckningen behöver också förbättras både som service men också för att ha en bättre säkerhet. På öarna i skärgården finns det påtagliga brister i tillgänglighet och kapacitet till nätet, speciellt sommartid när befolkningen mångfaldigas. Här finns behov av att hitta bredbandslösningar till öarna, då mobila lösningar inte räcker till. Men även den mobila kapaciteten och tillgängligheten måste förbättras.

Insatser och ansvariga

Stimulera lokalt utvecklingsarbete. Civilsamhället/lokala bygdegupper har en betydelsefull roll och ansvar att i samverkan med lokalt näringsliv och kommuner driva lokala utvecklingsfrågor och vara aktiva när det gäller bl.a integrationsarbete och att öka kunskapen om landsbygdens möjligheter till målgruppen män och kvinnor med utländsk bakgrund. Hela Sverige ska Leva-Östergötland har ett regionalt ansvar i länet för att stimulera och stödja arbetet.

Bibehåll den s.k bygdepengen. Den bidrar till att stimulera det lokala engagemanget och det lokala utvecklingsarbetet. Länsstyrelsen, kommunerna och Regionförbundet Östsam (Region Östergötland) ansvarar.

Verka för att det nya LLU-programmet för lokalt ledd utveckling får en tillämpning i Östergötland. Lokala utvecklingsgrupper i samråd med kommuner ansvarar för att initiera arbete och geografiska områden för var LLU-programmen ska verka inom. Jordbruksverket är ansvarig myndighet för LLU-programmet.

Den östgötska skärgården prioriteras för att upprätthålla en bofast och yrkesverksam befolkning. Kommuner, länsstyrelsen och landstinget (Region Östergötland) har ett stort ansvar för att skapa förutsättningarna. Skärgårdsrådet är ett viktigt forum för arbetet med skärgårdsfrågorna.

Mer av mellankommunal och länsöverskridande samplanering, som även omfattar kommunernas landsbygd. Fler kommuner bör i sin översiktsplanering sätta in sin kommun i en regional kontext.

Kommunerna bör analysera de enskilda orternas roll i den samlade regionala ortstrukturen och bedöma orternas utvecklingsförutsättningar inte bara inom den egna kommunen utan med hänsyn till vad som planeras även i omkringliggande kommuner.

Kommunerna bör prioritera utbyggnad av orter med goda förutsättningar, stärka bebyggelse-utvecklingen utefter ”kommunikationsstråken” och koncentrera nybyggnation till befintlig bebyggelse för att underlätta resande, bredbandsutbyggnad och service som skola och omsorg.

Kommunerna har ett ansvar för den översiktliga planeringen av landsbygden.

Ett exempel är den översiktliga planeringen av kust och skärgård som bedrivs mellan fyra kommuner i två län.

Regionens kommuner bör också i större utsträckning nyttja möjligheten till att planera för fler s.k LIS-områden.(landsbygdsutveckling i strandnära lägen)

Det bör initieras en bättre samordning mellan linjetrafik, skolskjutsar, anropsstyrd trafik och färdtjänst för att effektivisera trafiken. Kommunerna bör överväga att överlämna

ansvaret för samplanering till Kollektivtrafikmyndigheten och AB Östgötatrafiken. Landstinget (Region Östergötland) och i samråd med kommunerna, har det övergripande ansvaret för planering och finansiering av kollektivtrafiken i regionen. Det landstingsägda bolaget Östgötatrafiken svarar för detaljplanering och drift av trafiken.

Initiera utveckling av teknik och metoder för planering och samordning av anropsstyrd trafik för att minimera kostnaderna.

Kollektivtrafikmyndigheten/AB Östgötatrafiken i samråd med kommuner och Regionförbundet Östsam (Region Östergötland) bör initiera detta.

Utröna möjligheterna att etablera organiserad samåkning och användande av bilpooler i regionens mest glesbefolkade delar.

Lokala utvecklingsgrupper i samråd med kommuner bör initiera arbetet. Ett arbete som bör kunna genomföras med stöd av nya LLU-programmet.

Etablera fler omstigningspunkter mellan bil och buss/tåg så att de ger en ökad bekvämlighet och därmed stimulerar till kollektivt resande den del av en pendlingsresa där det är möjligt.

Ett arbete som bör göras i samråd mellan Trafikverket, kommuner och Regionförbundet Östsam (Region Östergötland).

Prioritering av insatser på det mindre vägnätet.

Revidering görs vartannat år av Regionförbundet Östsam i dialog med kommunerna. Här är det viktigt med kommunöverskridande diskussioner och att sätta in vägarnas betydelse i en större geografi.

Regionförbundet ansvarar för arbete och fördelning av medel. Det kommunala stödet till enskilda vägar är av stor betydelse för att upprätthålla standarden på enskilda vägnätet.

Aktivera kommunerna att i dialog med lokala grupper/byalag få fram bredband i landsbygdsområden där marknaden inte tar sitt ansvar.

Insatser bör göras för att sprida goda erfarenheter av s.k byalagslösningar till fler intressenter.

Ett arbete som bör initieras av kommuner i nära dialog med lokala föreningar/grupper.

Staten via Länsstyrelsen har ett ansvar för att tillsammans med kommuner och lokala grupper/föreningar medfinansiera utbyggnad av bredband i de delar av Östergötland där marknaden inte tar sitt ansvar. Statliga medel bör avsättas så att nationella målen kan nås även för landsbygden i Östergötland. Länsstyrelsen bör prioritera utbyggnaden på landsbygden.

I Landsbygdsprogrammet 2014–2020 kommer det finnas medel att söka för bredbandsutbyggnad.

Näringsliv (företagsutveckling, entreprenörskap, innovation)

Utgångspunkter

Insatsområdet behandlar RUP:s rekommendationer:

Rek. # 5:5 Ökad inkludering

Rek. # 5:6 Förbättrade insatser för nyanlända

Rek. # 6:1 Basservice till näringslivet

Rek. # 6:4 Stärka befintliga företag

Rek. # 6:3 Stimulera entreprenörskap

Rek. # 6:5 Miljöer för innovation och företagsutveckling.

Rek. # 6:6 Tydliga och samordnade erbjudanden (ESBR)

Rek. # 8:1 Regional platsmarknadföring

Rek. # 8:2 Stärk besöksnäringen

I Östergötlands landsbygdsmråden finns många företag som arbetar utifrån samma förutsättningar som liknande företag i andra delar av Östergötland – dvs åtgärder för att utveckla näringslivet gäller för företag på landsbygden på samma sätt som för företag i städerna. Landsbygden har också en högre andel företagare än länet i genomsnitt. Landsbygdens företagande är mångfacetterat med olika verksamheter inom gröna näringar, entreprenadverksamhet, hantverksyrken, tillverkning, turism och konsult- och tjänsteverksamhet. Många företagare på landsbygden är också mångsysslare, dvs har inkomster från flera verksamheter.

Det finns dock en del problem och möjligheter som kan ses som typiska för landsbygdens näringsliv och det här programmet uppehåller sig kring dessa frågor. Vi lyfter också fram några branscher som särskilt intressanta för utveckling i landsbygdsmråden.

Det typiska landsbygdsföretaget är ett litet företag, inte sällan ett enmansföretag där verksamheten bygger på ett specifikt yrkeskunnande inom ett område.

Idag efterfrågar marknaden i ökande utsträckning helhetslösningar och de aktörer som vill växa och utvecklas måste kunna erbjuda detta.

Ett sätt för små specialiserade företag att hantera denna marknadssituation är att samarbeta i affärsdrivande nätverk. Nätverket svarar för helhetslösningen, gör affärer och svarar för kundrelationen, medan de enskilda företagen producerar sina delar av helheten utifrån den egna specialiseringen.

Affärsdrivande nätverk bygger på att företagen ser fördelar i att arbeta tillsammans för att det gynnar den egna verksamheten. Landsbygdens unika resurser och tillgångar kan också ligga till grund för nya innovativa verksamheter, som t.ex grön rehabilitering och social omsorg, där djur, natur och miljö blir redskap och hjälpmedel i en rehabiliterings- och omsorgsprocess.

I det följande behandlas några exempel på branscher där det kan finnas en utvecklingspotential för utveckling av företagandet på landsbygden.

Energiproduktion och energiomställning

Östergötland är en jordbruksregion med stora åkerarealer. Östergötland är också ett skogslän främst i norr och söder. Här finns kombinerade jord- och skogsbruksföretag som utgör en viktig landsbygdsnäring. Här finns också sågverksindustri. I detta ligger en viktig potential för utveckling av nya arbetstillfällen på landsbygden i Östergötland genom produktion av råvaror, förädling av biobränslen. Jord- och skogsbruk kan leverera biprodukter från produktionen och odla direkt för energimarknaden.

Inom området "energiproduktion" bör finnas goda möjligheter att inom Östergötland utveckla företag/företagsnätverk för produktion av bioenergi och andra alternativa energiformer.

En väsentlig förutsättning är att kommuner och landsting och andra offentliga aktörer tar sitt ansvar i omställningsarbetet och i sina upphandlingar och egna anläggningar stödjer en sådan utveckling genom att skapa en hemmamarknad för förnyelsebara bränslen.

Det finns även potential i andra energikällor i omställningsarbetet. Ett ökat intresse finns för solpaneler, den småskaliga vattenkraften och vindkraften.

Matproduktion

Det traditionella jordbrukets villkor bestäms till stor del av en politik som regionen har begränsade möjligheter att påverka. Detta förhållande gör att många frågor som gäller det traditionella jordbruket inte kan behandlas i ett regionalt program, således inte heller i detta landsbygdsprogram. Att stärka det traditionella jordbruket görs främst via det nationella Landsbygdsprogrammet som Länsstyrelsen ansvarar för i länet. Väsentligt är också att förändra attityd och synsätt gentemot satsande entreprenörer i jord- och skogsbruket. Jord- och skogsbruket är en minst lika viktig näring som andra näringar på landsbygden och myndigheternas agerande och arbetssätt bör vara likartat oavsett verksamhet och präglas mer av möjlighetsorienterat än problemorienterat agerande.

Det finns dock intressanta delområden när det gäller matproduktion där det finns utrymme för lokala och regionala insatser för att utveckla ett företagande med jordbruket som grund. Det finns ett växande intresse för produktion av mat och livsmedel med hög kvalitet och lokal förädling av lokalt producerade råvaror. Konsumenter ställer allt större krav på produkternas ursprung och identitet. Det finns en växande marknad för mat där kunden kan lita på att kvaliteten är hög, där ursprunget är väl känt och där varumärket är förknippat med positiva värden.

Här har offentliga aktörer främst då kommuner och landsting en exklusiv möjlighet att främja utvecklingen genom att i upphandling av livsmedel och mat till skola, omsorg och sjukvård ställa tydligare krav på maten och dela upp upphandlingen i mindre poster så att även mindre producenter kan lämna anbud.

Hushållningssällskapet och LRF är viktiga nyckelaktörer som genom sin verksamhet kan vara aktiva och bearbeta sina medlemmar till ökat deltagande och utveckling av mat- och livsmedelsförädling.

Mötesplatsen och arenan Vreta Kluster kan bli ett viktigt nav i ett framtida kunskaps- och kompetenscentra kring livsmedel och mat i regionen. Livsmedelsindustrin är stor och bred i länet. Här finns stora delar av livsmedelskedjan representerad alltifrån råvaruleverantörer till förädlingsföretag.

Ökad lokal livsmedel- och matproduktion och utökat samarbete och samverkan mellan små och större företag i livsmedelskedjan kan bidra till såväl fler arbetstillfällen som växande företag på landsbygden.

Vattenbruk

Regeringen har utarbetat en nationell strategi för vattenbruk 2012-2020 "En Grön Näring på blå åkrar". En handlingsplan ska tas fram. I EU:s Havs- och Fiskeriprogram för 2014-2020 har vattenbruk ett eget insatsområde. Vattenbruket är en växande näring och i vår region har initiativ tagits till bildandet av ett Vattenbrukscentrum Ost, VCO, som ska främja vattenbrukets utveckling i regionen.

VCO:s inriktning är dels att främja odling av fisk i slutna system utan miljöpåverkan, anläggningar såväl landbaserade som till sjöss, dels odling av så kallad "akvatisk fångstgröda" som foder mussla, mikro- och makroalger, som råvaror för foder, gödsel och bioenergi.

En verksamhet som antingen kan utgöra komplement till annan verksamhet såsom jordbruk och fiske eller som en egen verksamhet. **Vattenbruket är i en utvecklingsfas, men på sikt bör den kunna generera såväl arbetstillfällen som företagssamhet på landsbygden. Vattenbruket är en del av den gröna näringen.**

Här har Hushållningssällskapet och Vreta Kluster en möjlighet att vidga sitt verksamhetsfält och förstärka sin profil som en ledande regional och nationell aktör inom svenskt vattenbruk med ovan nischade inriktning.

Besöksnäring

Besöksnäringen har stor utvecklingspotential i Östergötland. Branschen omfattar företag och aktörer inom områdena bo-äta-göra. Här finns exempelvis gårdsbutiker, fisketurism, naturturism samt matupplevelser.

Ur ett landsbygdsperspektiv handlar det ofta om turism som bygger på naturupplevelser eller på den kultur och kulturhistoria som är specifik för landsbygden.

Inom besöksnäringen, som inom flera andra områden, handlar det om att få olika aktörer att samverka för att kunna erbjuda kunderna helhetslösningar – något som kan ge de enskilda företagen möjligheter att växa. På många håll finns det också behov av att utveckla strukturen kring besöksmålen och att skapa affärsdrivande nätverk för sampaketering och gemensam marknadsföring.

Skärgården

Skärgården är en unik miljö med stor attraktivitet för såväl tillfälliga besökare som för sommarboende. Skärgården som omfattar öar och del av kusten är också en del av den perifera landsbygden där både män och kvinnor bor och som har sin försörjning i skärgården. Här är egenföretagande och mångsyssleri vanligt förekommande t.ex kombination av fiske, jordbruk, skogsbruk, turism, byggnation, service m.m. Det finns också en växande kategori boende som arbetspendlar till arbete på fastlandet och en ökad andel delårsboende. Skärgården är en prioriterad del av länet där särskilda insatser görs från samhällets sida. Ett s.k Skärgårdsråd finns som forum för att samordna och driva skärgårdsfrågorna. Skärgården inkluderar även kustnära områden. Målet är att upprätthålla en levande skärgård för boende och sysselsättning. I skärgården finns ibland en intressekonflikt mellan en utbyggd besöksnäring och andra intressen, främst naturvårdsintressen.

Skärgården är också en känslig miljö som inte tål en stor belastning. Här handlar det därför att utveckla en lönsam besöksnäring som inte baseras på massurism utan på upplevelser och mottagande av hög kvalitet. Man kan också styra besöksströmmarna till serviceanläggningar, vindskydd, boendeanläggningar osv. för att på så sätt skydda speciellt känsliga områden. Det uppskattas också som god kvalitet att erbjuda strukturerad och mångfacetterad service för gästerna. Skärgården är samtidigt ett bra exempel på hur olika intressen kan stödja varandra. För att skärgården även i framtiden ska vara intressant som besöksområde och därmed ge förutsättningar både för en kommersiell turismnäring och för att vara en miljö för rekreation för östgötarna måste stor hänsyn tas till miljön och landskapets hävd. Här kommer lantbruk och djurhållning in som ett viktigt område.

Landsbygdsutveckling i strandnära lägen s. k LIS-områden är ett verktyg och en möjlighet som även skärgårdskommunerna måste ges möjlighet att tillämpa för nytillkommande bebyggelse för att främja boende och utveckla verksamheter. Även strandskyddet bör tillämpas utmed kusten på ett sätt som bidrar till utveckling av skärgården.

Lantbruk och djurhållning det s.k skärgårdsbruket måste ges ekonomiska förutsättningar att överleva för att natur och kulturlandskap ska kunna hävdas utifrån naturvårdens intressen, samtidigt som arbetstillfällena i skärgården bevaras. När natur och kulturlandskap bevaras och är välhävdad blir området också fortsatt intressant för turism och rekreation vilket också är en grund för ett lokalt näringsliv – olika intressen kan förenas. De här sambanden blir särskilt tydliga i skärgården, men gäller naturligtvis analogt även andra delar av Östergötlands landsbygd.

Ökad mångfald i landsbygdsnäringar

Målgruppen personer med utländsk bakgrund utgör en potentiell resurs för landsbygdens företagande.

Särskilda insatser bör göras för ökad mångfald på landsbygden. Gröna näringarna är intressanta för många nyanlända och personer med utländsk bakgrund. De kan utgöra en viktig resurs genom sina erfarenheter i sina tidigare hemländer. Om sysselsättning kan skapas för dem kan det bidra till ökat boende på landsbygden.

Insatser och ansvariga

Kommuner, Länsstyrelsen och Regionförbundet Östsam (Region Östergötland) fortsätter **att stödja utveckling av landsbygdens näringsliv genom rådgivning och utvecklingsinsatser.**

Länsstyrelsen har med stöd av det statligt finansierade Landsbygdsprogrammet och Havs- och Fiskeriprogrammet möjlighet att via **företagsstöd och projektmedel göra stödjande insatser.**

Att underlätta för generationsskiften i jordbruk-/skogsbruk-/fiskeföretag genom att tillåta avstyckning av tomter. Ett ansvar för kommuner och länsstyrelsen.

Utveckla en organiserad och effektivare samverkan mellan aktörer som på olika sätt arbetar med stöd och rådgivning till småföretagare i syfte att etablera

”en dörr in” som arbetsmetod.

Särskilt angeläget att landsbygdens näringsidkare och presumtiva nyföretagare och entreprenörer på ett enkelt sätt kan få information om vilka möjligheter som erbjuds. Även målgruppen utländska medborgare som har svårt att komma in på arbetsmarknaden måste få motsvarande information och möjlighet.

I regionen pågår ett arbete med att bygga en s.k Business Region kallad East Sweden Business Region (ESBR) där bl.a ambitionen är att samla företagsfrämjande aktörer till en arena för att på ett enkelt och samlat sätt för företagare/entreprenörer och etablerare kunna tillhandahålla information och service om förutsättningar för att bedriva, utveckla och etablera verksamhet och skapa tillväxt i regionen. Ett arbete som Regionförbundet Östsam (Region Östergötland) ansvarar för.

Staten, kommuner och landsting bör utforma upphandlingsunderlag som öppnar möjlighet även för små företag att delta i anbudsgivning.

Staten, kommuner och landsting (Region Östergötland) har ansvar för upphandlingsunderlagens utformning. Politiken ansvarar för beställning och tjänstemännen ansvarar för verkställighet. Staten, kommuner och landsting (Region Östergötland) måste bli bättre på att utforma upphandlingsunderlag så att även små företag ges möjlighet att lämna anbud. Detta gäller särskilt upphandling av mat och förnybar energi.

Kommunernas och landstingets (Region Östergötlands) roll och ansvar är att tillse att efterfrågan på förnyelsebara bränslen vid upphandling ökar och att underlätta etablering av infrastruktur för förnyelsebar energi, t.ex biogas-mackar.

Staten, kommuner och landsting (Region Östergötland) bör även tillämpa sociala kriterier för att underlätta för personer som idag står utanför arbetslivet att få arbetspraktik och jobb.

Stöd till branschspecifika utvecklingsprojekt inom områden som bioenergi, matproduktion/livsmedelsförädling, besöksnäring och vattenbruk.

När det gäller utveckling av branschspecifika projekt bör ett nära samarbete etableras mellan branschernas organisationer och offentliga aktörer.

Främja entreprenörskapet. Landsbygden har förvisso en högre andel företagare än länet i genomsnitt, men det finns ändå behov av ökat företagande för att på sikt skapa arbetstillfällen och stärka den lokala arbetsmarknaden samt för att stärka underlaget för grundläggande service på landsbygden. Likaså finns det behov av affärsutveckling i befintliga företag.

Här har kommuner, Länsstyrelsen och Regionförbundet (Region Östergötland) ett ansvar för att på ett samordnat sätt vidta främjande insatser.

Främja utveckling av affärsdrivande nätverk.

Kommuner och näringslivsfrämjande aktörer bör uppmuntra och stimulera företag till ökad samverkan. ALMI har varit framgångsrik i arbetet med affärsdrivande nätverk. ALMI är en viktig aktör som bidrar med kompetensstöd och coachning - en verksamhet som bör bestå och utvecklas till att även omfatta företag inom besöksnäring, matproduktion, energiproduktion och vattenbruk. Som delägare av ALMI har Regionförbundet Östsam (Region Östergötland) ett ansvar att påverka ALMI:s verksamhetsinriktning.

LRF med sina affärscoacher utgör också en viktig resurs för företagsutveckling på landsbygden. Ett arbete som bör samplaneras med ALMI.

Kommuner, regionförbundet (Region Östergötland) och branschens företag har ett gemensamt ansvar för att stärka besöksnäringen.

Regionförbundet (Region Östergötland) via sin verksamhet i Visit Östergötland ska skapa förutsättningar för utveckling och tillväxt inom besöksnäringen i Östergötland.

Kraftsamla för att Vreta Kluster blir en bestående innovationsmiljö och utvecklingsmotor för gröna näringar.

Verka för att Vreta Kluster blir ett kunskaps- och kompetenscentrum inom ett flertal temaområden och att Vreta Kluster skapar ett antal innovations- och utvecklingsprojekt med en tydlig tillämpning i den östgötska landsbygden och med en nationell och internationell status.

Ökad mångfald i landsbygdsnäringar. Verka för att fler kvinnor och män kan få praktikplats och/eller arbete på landsbygden.

Kommunerna, Arbetsförmedling och Försäkringskassan har ett delat ansvar, för målgruppen personer med utländsk bakgrund, där kunskapen om den svenska landsbygden är liten. Här behövs mer information till målgruppen om landsbygdens möjligheter för såväl boende som försörjning. Vidare måste samverkan förstärkas och arbetet effektiviseras för att skapa ökade möjligheter till praktik och arbete hos landsbygdens företag. Sociala företag kan vara en väg in.

Utveckla konceptet naturvårdsentreprenörskap, som kan skapa kompletterande sysselsättning och nya arbetstillfällen på landsbygden. Att länsstyrelsen vid upphandling av natur-, kulturvård-, fiskevårdande insatser öppnar upp för lokala entreprenörer att delta med anbud. Länsstyrelsens ansvar tillsammans med kommunerna.

Att länsstyrelsen prioriterar fortsatt miljöstödd- utvald miljö för att skärgårdsbruket ska kunna upprätthållas.

Verka för att Vattenbrukscentrum Ost blir en etablerad och hållbar organisation i regionen. Ett ansvar för den ideella föreningen VCO att i samverkan med branschens företrädare, akademi och offentlig sektor driva processen framåt.

Service (invånarservice och företagservice)

Utgångspunkter

Insatsområdet behandlar RUP:s rekommendationer:

Rek. # 3:6 Främja koncentrerad bebyggelse.

Rek. # 4:1 Koncentrera offentlig service i glest befolkade områden.

För alla kvinnor och män oavsett var de bor, är det viktigt att den vardagliga servicen fungerar. Med vardaglig service menar vi här sådana funktioner som dagligvaruhandel, post och liknande kommersiell service som vi behöver för vår vardag. Hit kan vi också räkna social service, vård, hemtjänst, barnomsorg och förskola/skola. Om tillgängligheten till service av det här slaget är bristfällig försvåras i hög grad det dagliga livet.

Ett problem som drabbar såväl företagare, enskilda personer, föreningar och besökare är försämrade förutsättningar för kontanthantering på landsbygden. Avsaknad av bank, uttagsautomater och kassainlämning är omfattande på landsbygden och i mindre orter. En stor del av landsbygdens befolkning tillbringar bara en del av sin dag på landsbygden. Många arbetar eller studerar på någon större tätort eller stad. Det betyder att för många är den ibland bristande tillgången på servicefunktioner på landsbygden inget problem – man besöker ändå dagligen en större tätort och kan där få sitt behov av servicefunktioner tillgodosett.

Problemen blir mer påtagliga för den del av landsbygdens befolkning som har sitt dagliga arbete på landsbygden eller som av andra skäl sällan kommer till någon större ort. För dessa människor finns det ett behov av ”dagligservice” i närhet av där man bor.

Det finns en inbyggd konflikt i detta; en stor del av landsbygdens befolkning får sina servicebehov tillgodosedda i en större tätort eller stad och vilket gör att man inte nyttjar den service som erbjuds på hemorten. Underlaget minskar därmed, vilket gör att butiker och andra servicefunktioner inte längre överlever, och servicen försämras för den som verkligen behöver den. ***Tillgången till livsmedelsbutik och även drivmedel är en viktig servicefunktion för landsbygden.*** Butikerna har problem med varuleveranser till butik, tuffa inköpsvillkor från grossister och svårigheter att få vara serviceinrättning för andra aktörer som tips och systembolag. Kommuner och Länsstyrelsen försöker med planering och ekonomiskt stöd hjälpa "sistabutikerna" på landsbygden att kunna upprätthålla verksamheten. Avgörande är också kundernas köptrohet.

Invånarservice

Invånarservicen på den östgötska landsbygden har blivit påtagligt sämre under de senaste årtiondena. ***I många av de mindre orterna på den östgötska landsbygden har det skett en omfattande utslagning av servicefunktioner.*** Framförallt har det skett i de lite större orterna som tidigare fungerat som lokala centra, men som i dagsläget inte har den funktionen i samma utsträckning som tidigare. Även på vissa av de mindre orterna har en utslagning skett så att även funktioner som livsmedelsbutiker ibland saknas. Vidare har flera offentliga verksamheter, som t ex polisen, arbetsförmedlingen och försäkringskassan minskat sin närvaro i landsbygdsområdena.

Servicen i en tätort påverkas av ortens geografiska lokalisering. Servicen i mindre tätorter med relativt långa avstånd till större orter torde ha bättre möjligheter att bedriva sin verksamhet än vad servicen i mindre tätorter som ligger relativt nära större tätorter har. Generellt sett verkar en tendens vara att servicen i större tätorter i allt högre grad konkurrerar ut service i mindre närliggande tätorter.

Sommarboende bidrar till att lokala butiker kan överleva. Flera dagligvarubutiker på landsbygden får en stor del av sina inkomster från personer som har ett fritidsboende i närheten.

Tillgång till bredband och fungerande mobiltelefoni är också en för landsbygdens invånare väsentlig servicefunktion som marknaden inte tillgodoser idag. Här finns ett stort behov av förbättringar.

Företagsservice

För att ett företag skall kunna bedriva sin verksamhet är det beroende av olika tjänster från andra företag, s.k. företags-service. Banktjänster, försäkringstjänster, transporttjänster, revisors- och redovisningstjänster och olika typer av teknisk service som data- och elektriker-tjänster är exempel på företagstjänster. Vad företagen producerar, och i viss mån var det är lokaliserat, påverkar i vilken utsträckning olika företagstjänster efterfrågas.

För en del företag på mindre orter är kompetensförsörjningen och nyrekrytering ett problem. Det kan vara svårt att rekrytera personal till orter som saknar en väl utbyggd invånarservice. I delar av regionens landsbygdsområden finns ingen eller endast en bank representerad. Brist på lokala datatjänster, hantverkare och viss godshantering skapar också problem. Vidare har det framkommit att brist på övernattningsmöjligheter lokalt kan vara ett problem, t.ex vid kundbesök.

Insatser och ansvariga

Ett regionalt serviceprogram har tagits fram för perioden 2014–2018. Länsstyrelsen har uppdraget och serviceprogrammet har utformats i samråd med kommunerna. Länsstyrelsen har ett ansvar för att samordna statlig verksamhet. Länsstyrelsen svarar för förmedling av ekonomiskt stöd till landsbygdsbutiker och drivmedelsanläggningar samt till hemsändningsbidrag. Länsstyrelsen har ansvaret för framtagandet av det regionala serviceprogrammet. Länsstyrelsen har också uppdrag att se över betaltjänster på landsbygden d.v.s vart företagare på landsbygden ska kunna lämna sina dagskassor.

I Landsbygdsprogrammet 2014–2020 kommer det anslås väsentligt mer medel för serviceinsatser jämfört med tidigare programperiod.

Ökad samverkan mellan kommersiella och offentliga aktörer kan förbättra lanthandelns förutsättningar samt öka servicen för boende och aktörer på landsbygden. Kommuner och Länsstyrelsen har här ett särskilt ansvar.

Kommuner, statliga myndigheter och landsting (Region Östergötland) rekommenderas att koncentrera den offentliga servicen till de tätorter som har bäst utvecklingsförutsättningar, för att därigenom stärka och långsiktigt bevara dessa orter som lokala servicecentra.

Kommuner, landstinget (Region Östergötland) och statliga organ bör utforma upphandlingsunderlag och kriterier så att lokala företag/leverantörer i större utsträckning än idag kan lämna anbud och delta i konkurrensen.

Kommunerna kan samordna servicelösningar i landsbygdsområden som delas av en kommungräns t ex genom att göra kommunal service i grannkommunen tillgänglig för de egna kommun-

invånarna. Kommunerna kan utveckla gemensamma servicelösningar som kan upprätthållas även i små landsbygdskommuner genom att man delar på kostnaderna. **Kommunerna bör initiera samråd med civilsamhället, lokala föreningar för att försöka hitta alternativa servicelösningar för att kunna bibehålla lokal service.** Det kan gälla bibliotek, idrottsanläggning, bad m.m. Civilsamhället, lokala utvecklingsgrupper har visat på goda exempel hur lokal service kan lösas genom lokalt engagemang. Denna lokala mobiliseringskraft är viktig att ta till vara på.

Statliga myndigheter med verksamhet i kommunerna bör se över sin verksamhet för att finna samordningslösningar som kan ge bättre kostnadseffektivitet. De statliga myndigheterna kan samordna med andra statliga myndigheter och med kommunerna för att hitta bra lösningar.

Stärka tätorterna i regionens landsbygdsområden genom insatser för att göra dem till mer attraktiva bostadsorter, bl a stimulera till ökad rörlighet på bostadsmarknaden för att bl a frigöra småhus för inflyttare. Det mest verkningsfulla sättet att bevara en god "serviceinfrastruktur" i regionens landsbygdsområden torde vara att stärka tätorterna som stödjepunkter.

Hållbart nyttjande av naturens resurser (energiomställning, natur- och kulturlandskapet/odlingslandskapet)

Utgångspunkter

Insatsområdet behandlar RUP:s rekommendationer:

Rek. # 3:3 Exploatering av jordbruksmark

Rek. # 7:6 Utbyggd biogasproduktion och distribution.

Rek. # 6:4 Stärka utvecklingen av befintliga företag.

Landsbygden kan på flera sätt bidra till uppfyllandet av den regionala strategin ”att ställa om Östergötland till en robust och resurssnål region”. Landsbygdens förutsättningar för lokal energiproduktion ska tas till vara och därmed lämna ett verkningsfullt bidrag till omställningen. Östergötland är en jordbruksregion med stora åkerarealer. Östergötland är också ett skogslän – i norr och söder är skogsbruket en viktig landsbygdsnäring. I detta ligger en viktig potential för utveckling av nya arbetstillfällen på landsbygden i Östergötland genom produktion av råvaror, förädling av biobränslen.

Jord- och skogsbruk kan leverera biprodukter från produktionen och odla direkt för energimarknaden.

Inom området ”energiproduktion” bör finnas goda möjligheter att inom Östergötland utveckla företag/företagsnätverk för produktion av bioenergi. För att stödja en sådan utveckling och skapa en ”hemmamarknad” för bioenergi (och samtidigt nå andra mål) ska kommunerna använda dessa energiformer i sina egna anläggningar i ökad utsträckning – ställa om från fossila bränslen till förnybar bioenergi.

Insatser bör göras för att förmå landsbygdens företag att ställ om från användning av fossila bränslen till förnybara bränslen och att energieffektivisera verksamheterna.

Landsbygdens natur- och kulturlandskap är en ovärderlig resurs. En produktionsresurs, men också en upplevelse- och rekreationsresurs för såväl regionens invånare som besökare. En tillgång som kräver såväl omsorg som vård. Ett vårdat landskap ställer krav på ett aktivt företagande med djurhållning. ***Särskilt i skogs-, mellanbygden och i skärgården, dvs i den perifera landsbygden, är ett aktivt brukande av odlingslandskapet synnerligen angeläget för lokal sysselsättning och landskapsvård. Att säkerställa fortsatt jordbruk och djurhållning i skogs-, mellanbygden och i skärgården är en angelägen uppgift.***

Åkermarken är en viktig produktionsresurs. Den urbana tillväxten kring städerna tenderar att ta i anspråk alltmer av högklassig åkermark. Här behövs en bättre samverkan och heleshetsänkande i plansammanhang mellan kommunerna. Viktigt att hantera åkermarken som en produktionsresurs på ett för framtiden klokt sätt.

Samma förhållande gäller i högsta grad även i skärgården. Där är förutsättningarna för att driva ett kommersiellt baserat jordbruk avsevärt sämre än på fastlandet, samtidigt som det är angeläget att hålla landskapet öppet genom betande djur.

Här har länsstyrelsen via det statliga och EU-finansierade Landsbygdsprogrammet 2014–2020 möjlighet att stödja lantbruket i dessa områden.

Insatser och ansvariga

Det särskilda insatsprogrammet Energi och klimat 2014–2020 är en viktig grund för länets omställningsarbete. Regionförbundet Östsam (Region Östergötland) ansvarar för programmet.

Energikontoret Östra Götaland har till uppgift att vara pådrivande i energi- och omställningsarbetet. Länsstyrelsen har ansvaret för de regionala miljömålen. Länsstyrelsen förmedlar också statligt stöd för omställning till förnybar energi.

Stimulera fler företag att utveckla energiproduktion och uppmuntra till samverkan i företagsnätverk för pro-

duktion av bioenergi.

Kommunerna och landstinget (Region Östergötland) bör aktivt verka för att skapa en ”hemmamarknad” för bioenergi i sina egna anläggningar och därmed ställa om från fossila bränslen till förnybar bioenergi. Som exempel ökad källsortering från skolor, kommunala boenden och vård- och sjukvårdsinrättningar som kan gå till biogasproduktion.

Kommuner i samverkan med bl.a Energikontoret Östra Götaland bör stimulera landsbygdsföretagen att ställa om till användning av förnybara bränslen

och energi.

Att i skärgården skapa förutsättningar för fortsatt skärgårdsbruk. En verksamhet som inte går att bedriva utan offentlig ersättning för deras landskapsvårdande insats. Ett offentligt stöd som staten via länsstyrelsen ansvarar för.

Att prioritera företagsfrämjande insatser till jordbruksföretag i skogs- och mellanbygden för att

kunna bibehålla djurhållning och därmed upprätthålla ett öppet och vårdat natur - och kulturlandskap.

Landsbygdens har stora tillgångar i form av varierande naturmiljöer och kulturhistoriskt intressanta miljöer. Här vilar ett tungt ansvar på främst staten, men också kommunerna att vårda, utveckla och tillgängliggöra dessa miljöer.

Kultur

Utgångspunkter

Insatsområdet behandlar RUP:s rekommendationer:

Rek. #4:6 Kultur på landsbygden

Rek. #5:1 Biblioteken som informationsnoder

Rek. #5:12 Tillvarata folkbildnings - organisationerna för stärkt medborgarskap och fritid.

I en region som Östergötland med förhållandevis små avstånd har de flesta god tillgänglighet till det kulturutbud som ges i de större städerna. Norrköping och Linköping har mycket att erbjuda, och det är här som de större kulturinstitutionerna med regionalt uppdrag att främja en god tillgång till kultur för länets invånare är placerade.

För ett vitalt kulturutbud krävs dock mer än det som kulturinstitutionerna står för. Det finns behov av ett bredare regionalt och lokalt kulturutbud än vad kulturinstitutionerna kan omfatta, och det måste finnas förutsättningar och strukturer att lokalt ägna sig åt att utveckla ett eget skapande, såväl professionellt som på amatörnivå.

Särskilt när det gäller barn och unga finns det behov av att i lokala sammanhang och via skolan möta professionell kultur av hög kvalitet, t ex via Skapande skola.

Den regionala kulturverksamheten, främst via kulturinstitutionerna, har även i uppdrag att samverka med och vara ett stöd och en resurs för den lokala kulturen. Det kan handla om arrangörs- och producentsamverkan, nätverkande, kompetensutveckling och lån av teknisk utrustning till verksamma på både professionell och amatörnivå inom olika konstarter.

Civilsamhället med arrangörsföreningar och lokalhållare har stor betydelse för att kunna skapa möjligheter till ett levande kulturliv på landsbygden. Bygdegårdsrörelsen med 40-tal bygdegårdar i länet står för en viktig del av landsbygdens kultur och sammanhållning. Bygdegårdarna är också tillsammans med Folkets Hus & Parker, en viktig samarbetspartner för de riksteaterföreningar som finns i tolv av länets tretton kommuner och står för mycket av det professionella scenkonstutbudet i länet utanför tätorterna.

Svenska Kyrkan och övrigt föreningsliv fyller en viktig funktion genom sin verksamhet och lokaler på landsbygden.

Folkbildningen genom studieförbund och folkhögskolor är en stor kulturarena, både när det gäller att förmedla kulturupplevelser och erbjuda människor möjlighet till eget skapande. Folkbildningen har stor betydelse för landsbygdens sammanhållning och kulturliv.

Kulturen kan också användas för att synliggöra en redan existerande, eller skapa en ny, attraktivitet som lockar till boende på orten eller i området. Kulturella och kreativa näringar av olika slag, kan också vara en grund för tillkomsten nya verksamheter och därmed nya arbetstillfällen.

Natur, rekreation och friluftsliv är också angelägna områden att arbeta med inte minst ur ett landsbygdsperspektiv. Aktiviteter som bidrar till upplevelser, förbättrad hälsa och livskvalité och som också skapar lokal sysselsättning.

För att ytterligare ge möjligheter till utveckling av området natur och friluftsliv behövs ett utökat samarbete med andra områden - turism, samhällsplanering, kultur, folkhälsa och miljövard.

Insatser och ansvariga

I RUP rekommenderas kommunerna, regionförbundet och kulturinstitutionerna att i samverkan upprätthålla ett kulturliv i regionens landsbygdsområden, med särskilt fokus på flickor och pojkar och unga kvinnor och män.

Kommuner, Regionförbundet Östsam (Region Östergötland) och kulturinstitutionerna ansvarar för frågorna. Från år 2012 är Östergötland med i den kulturpolitiska modell där stat, region, kommuner, kulturskapare och civilsamhället ska samverka för att utveckla och bredda kulturlivet i regionen. Centralt i kultur-samverkansmodellen är den treåriga regionala kulturplanen. I planen ska det framgå vilka de regionala ambitionerna är och vilka prioriteringar som ska göras.

De kommunala, regionala och statliga resurserna ska samspela och därigenom stärka utvecklingen av kulturområdet i hela länet. Kulturplanen ska tas fram i samverkan och dialog med kommunerna och i samråd med kulturskapare och organisationer som berörs av frågan.

Landstinget i Östergötland delegerade uppdraget för processen till Regionförbundet Östsam.

Viktigt är att fortsätta utveckla strukturer för att sprida professionell kultur i hela regionen och stimulera möjligheterna för professionella kulturaktörer att verka och leva på landsbygden.

Den kultur som finns centralt bör även göras mer tillgänglig för landsbygden, genom förbättrade kommunikationer, och merparten av de regionala kulturinstitutionerna har i uppdrag att turnera i länets samtliga kommuner.

Regionförbundet Östsam (Region Östergötland) stödjer regionala kulturprojekt och kulturarrangemang som stärker regionens utveckling och attraktivitet, på det sätt som beskrivs i regionens kulturplan och RUP. Regionförbundet Östsam (Region Östergötland) beviljar regional arrangörsgaranti, vilket ger stöd till lokala arrangörer utanför Norrköping och Linköpings centralorter.

Regionförbundet Östsam (Region Östergötland) främjar natur- och friluftslivsprojekt genom att bevilja medel till satsningar som skapar goda förutsättningar för friluftsliv och rekreation, bidrar till bättre livskvalitet och utveckling samt bidrar till att skapa attraktiva miljöer som lockar till boende och besök. Det kan också vara insatser som bidrar till kunskapsuppbyggnad om Östergötlands natur och kulturliv.

Östergötlands landsbygd innehåller många intressanta kultur- och kulturhistoriska miljöer som är väl värda att vårda för sin egen skull och för att de bidrar till att skapa en attraktivitet för såväl boende som besökare. **Kommunerna bör göra en översyn av och utveckla lokala strategier för hur man i utvecklingsplaneringen kan tillgodogöra sig de kvaliteter som dessa miljöer har.**

Aktörerna och deras roller

Kommunerna

Kommunerna är de viktigaste aktörerna när det gäller frågor om landsbygdens utveckling. Kommunerna svarar för huvuddelen av den offentligt finansierade service som kommer medborgarna till del som skola, barnomsorg, äldreomsorg, hemsjukvården, tekniska system, miljö- och hälsoskydd mm. Genom det kommunala planmonopolet styr också kommunerna markanvändning och bebyggelseplanering. Kommunerna har också möjligheter att, inom vissa gränser, lämna stöd till utvecklingen av det lokala näringslivet och till att upprätthålla vissa kommersiella servicefunktioner. Kommunerna kan också ekonomiskt bidra till genomförandet av olika utvecklingsprojekt som genomförs av icke-kommunala projektägare, t.ex genom att medfinansiera projekt som genomförs inom ramen för för olika EU-program.

Genom sitt stora ansvarsområde är det kommunerna som i stor utsträckning ger förutsättningarna för landsbygdens utveckling. Kommunernas roll är därmed viktig. I sin myndighetsutövning är det angeläget att kommunerna ser helheten och har ett möjlighetsorienterat och lösningsfokuserat synsätt. Strategiska beslut och principer för tillämpning hos kommunerna bör landsbygdssäkras d.v.s inte hämma tillväxten på landsbygden.

Regionala aktörer

Landstinget (Region Östergötland) svarar för den basala hälso- och sjukvården genom primärvården som genom vårdcentralerna har en verksamhet med tillgänglighet i hela regionen. Samma sak gäller för Folk tandvården.

Landstinget (Region Östergötland) ansvarar för kollektivtrafiken och pendlingsresor i regionen.

Regionförbundet Ötsam (Region Östergötland) ansvarar för flera planeringsfunktioner som är viktiga för landsbygden. I Regionförbundets olika verksamhetsområden ingår frågor som särskilt rör landsbygdsområdena som en integrerad del. Även för regionala aktörer bör insatser landsbygdssäkras d.v.s inte begränsa tillväxten på landsbygden.

Regionförbundet Ötsam (Region Östergötland) ansvarar för beredning och beslut i frågor om medfinansiering av projekt som ofta handlar om landsbygdsutveckling. Regionförbundet Ötsam (Region Östergötland) hanterar också statliga bidragsmedel som också kan nyttjas för utvecklingsinsatser på landsbygden.

Statliga regionala aktörer

Statliga myndigheter och bolag svarar för t.ex servicefunktioner på landsbygden eller i landsbygdskommunernas centralorter som arbetsförmedling, försäkringskassa, polis, apotek, vårdcentral, systembolag. Statens agerande inom politikområden som t ex skolpolitik, jordbrukspolitik, kulturpolitik, kommunikationspolitik arbetsmarknadspolitik, näringspolitik mm har betydelse för landsbygdens utveckling och skapar på olika sätt förutsättningarna för den framtida utvecklingen.

Länsstyrelsen är statens förlängda arm i regionen och har en samordnande roll för detta i regionen.

Länsstyrelsernas arbete med miljö- och naturvård har stor betydelse för landsbygden. Länsstyrelserna administrerar också stödet till jordbruket och hanterar ersättningar och stöd som har betydelse för landsbygden och dess näringsliv.

Länsstyrelsens arbete med landsbygdsutveckling bör ha ett tillväxt- och möjlighetsorienterat perspektiv, då deras tillämpning av lagar och bestämmelser har stor inverkan på landsbygdsföretagens möjligheter att utvecklas. Helhetssyn och tillväxtperspektiv bör vara vägledande.

Civilsamhället

Civilsamhället/ideburen sektor, företag lokala bygdegrupper har en betydelsefull roll i det lokala utvecklingsarbetet. Deras arbete bör på olika sätt främjas och stödjas.

Ansvarsmatris – offentligt finansierad samhällsservice

Till detta kan också läggas en rad andra viktiga aktörer som ideella krafter, företagare, föreningar, m.fl som påverkar verksamhetsområdena nedan.

Verksamhetsområde	Staten	Region	Kommuner
Servicefunktion			
Fysisk planering			
Mark, bostäder			x
Omsorger			x
Teknisk försörjning, ...			x
Primärvård		x	
Utbildning			
- grundskola			x
- gymnasieskola/kom.vux			x
- univ. / högskola	x		
Polis, rättsväsende	x		
Försäkringskassa, arbetsförmedling	x		
Vägar - riks/läns	x	x	
Gator/vägar - i tätorterna			x
Privata vägar/samfälligheter.	x		x
Landsbygdsbutiker/drivmedel (stöd)	x		x
Näringslivsutveckling	x	x	x
Kommunikationer/kollektivtrafik	x	x	x
Bredband	x	x	x

Näringslivet

Näringslivets sammansättning skiljer sig mellan landsbygd och tätorter. I områden utanför tätorterna återfinns drygt 40 procent av den sysselsatta dagbefolkningen i näringsgrenarna Jordbruk, skogsbruk och tillverkning. Även byggverksamheter, transport och magasinering är starkare näringsgrenar i dessa områden.

Östergötland har ca 200 000 hektar jordbruksmark, vilket är den tredje största arealen av Sveriges län. I regionen finns det 3600 jordbruksföretag, 3300 skogsföretag och 160 livsmedelsföretag. 6-7 % av de sysselsatta i regionen jobbar inom gröna näringarna. Jordbruket sysselsätter 4 100 personer och om man lägger till livsmedelsindustri, skogsindustri, skogsbruk och fiske/vattenbruk, dvs de gröna näringarna är det drygt 13 000 sysselsatta personer. Verksamheter som är beroende av ett fungerande jordbruk och skogsbruk.

Handel och offentlig förvaltning är näringsgrenar som spelar en betydligt större roll för arbetsmarknaden i de större tätorterna. Gemensamt för dessa servicenäringar är att de kräver en viss storlek och täthet i befolkningsunderlaget och därmed är lägesberoende för att fungera väl.

I de mindre tätorterna sticker främst utbildning och vård och omsorg; sociala tjänster ut som viktiga näringsgrenar. Det kan ses som ett tecken på att den offentliga service som framförallt har upprätthållits i de mindre tätorterna är just skol- och vårdverksamhet. Tillverkning och utvinning är starkare som näringsgren i de små tätorterna än i övriga områdena, medan de areella näringarna endast har en marginell betydelse.

Landsbygden har en större andel egenföretagare än i tätorterna. Företagens tillväxt och generationsväxling är viktiga

framtidsfrågor som måste hanteras. Utmaningarna ligger i framförallt företagens förmåga att stärka sin konkurrenskraft, att få dom att växa och utveckla innovativa produkter och tjänster för en framtida marknad. Företagen blir också en viktig lokal resurs i bygdens attraktion och utveckling.

En ytterligare utmaning i företagens tillväxt och generationsväxling kan vara fastighetspriserna på landsbygden. Framförallt prisutvecklingen i attraktiva lägen på landsbygden (t.ex skärgården) försvårar för nya etableringar eller övertagande av befintliga verksamheter.

Universitetet

Linköpings universitet har en viktig roll i det regionala samarbetet som producenter och bärare av ny kunskap. Universitetet driver och deltar i en rad samverkansprojekt tillsammans med näringslivet, kommuner och regionala aktörer.

Vreta Kluster är en kreativ utvecklingsarena där forskning, näringsliv offentliga aktörer tillsammans skapar förutsättningar för företag inom de gröna näringarna – ett slags grönt växthus där man genom samverkan skapar förutsättningar för utveckling av idéer, företag och branscherna i stort. Syftet är både att skapa värden för klusterföretagen och att främja entreprenörskap och tillväxt i regionen.

Den sociala ekonomin/civilsamhället/ideella föreningar

Den officiella definitionen av social ekonomi är att ”Med social ekonomi avses organiserade verksamheter som primärt har samhällliga ändamål, bygger på demokratiska värderingar och är organisatoriskt fristående från den offentliga sektorn. Dessa sociala och ekonomiska verksamheter bedrivs huvudsakligen i föreningar, kooperativ, stiftelser och liknande sammanslutningar. Verksamheter inom den sociala ekonomin har allmännyttan eller medlemsnytta, inte vinstintresse som drivkraft”.

Det finns många exempel på hur den sociala ekonomin i Sverige skapar arbetstillfällen på orter och inom branscher där det traditionella näringslivet är på tillbakagång. Det finns kooperativa företag, olika former av arbetskooperativ och föreningar som skapar arbetstillfällen och utvecklar orter för att motverka avfolkning och utarmning av offentlig service.

Den sociala ekonomin verkar som en sammanlänkande kraft för att föra företag, föreningar och eldsjälarna samman i nätverk där fruktbara samarbeten kan utformas.

Genom att samarbeta kan små och medelstora företag bättre utnyttja sina gemensamma resurser och medborgarna kan genom föreningar påverka sin omgivning och gemensamt arbeta för utveckling av sin hemort. Inom den sociala ekonomin har föreningar bildats för att t.ex. rädda butiker, biblioteksservice, badplatser på orter.

Det lokala initiativet

Det lokala initiativet i arbetet för att utveckla det egna lokalsamhället är en viktig kraft att ta till vara. Mer eller mindre starkt organiserade sammanslutningar – t ex ”bygdegrupper” och idrottsföreningar har många gånger utvecklats till samlingspunkter som kommit att arbeta med frågor utanför det ursprungliga syftet och hanterar viktiga uppgifter för att stimulera utvecklingen i den egna bygden. De positiva effekterna av det blygsamma ekonomiska stöd i form av den så kallade ”bygdepeng” som lokala grupper tilldelats för att täcka mindre kostnader för att kunna driva verksamheten är mycket uppskattat och har visat sig ge god utdelning genom att det underlättar gruppernas arbete.

Stödet, som uppgår till 6 000 kr per grupp och år, lämnas av Regionförbundet Östsam (Region Östergötland), kommunerna och länsstyrelsen som delar på kostnaden. Under år 2013 har 65 lokala utvecklingsgrupper erhållit 0.5 mkr i bygdepeng.

Medel/Verktyg

Som en följd av den negativa utveckling som många landsbygdsområden har drabbats av har det vuxit fram särskilda program och satsningar för landsbygden. Program med verktyg och medel som främst inriktas på att stimulera lokal utveckling och lokalt engagemang, utveckla lokalt näringsliv, främja företagsamhet och entreprenörskap, samt upprätthålla lokal service.

Genom EU:s Landsbygdsprogram 2014-2020 kommer dels generella stöd och ersättningar som gårdsstöd och miljöstöd till jordbruket, dels företagsstöd och projektstöd att bli tillgängliga för att stimulera och stödja nyföretagande och affärsutveckling i landsbygdens företag och breddbandsutbyggnad. Länsstyrelsen ansvarar för genomförandet av detta program i regionen.

LLU (lokalt ledd utveckling) kommer att ersätta Leader som arbetsätt/verktyg för att främja lokal utveckling.

LLU liknar Leader som arbetsform, men har utvidgats till att kunna nyttja förutom landsbygdsfonden även regionalfond, socialfond och havs- och fiskerifond.

Geografiskt kan också LLU-områden komma att omfatta även tätbebyggda områden. Jordbruksverket ansvarar för programmet.

Genom EU:s Havs-Fiskeriprogram 2014-2020 kommer företag inom fiske och vattenbruk kunna få ekonomiskt stöd för investeringar och utvecklingsinsatser. Jordbruksverket ansvarar för programmet och medlens användning.

Genom EU:s regionalfondsprogram Östra Mellansverige 2014-2020 kommer också möjligheter ges att främja landsbygdsutveckling inom områden som innovation, entreprenörskap och klimat/energi. Tillväxtverket ansvarar för program och medel. Ett strukturfondspartnerskap prioriterar ansökningar.

Det kommer även att finnas ett nationellt regionalfondsprogram 2014-2020 som ska stödja genomförandet av de åtta regionala programmen i Sverige bl.a Östra Mellansverige. Tillväxtverket ansvarar för programmet.

Genom EU:s socialfondsprogram 2014-2020/handlingsplan för Östra Mellansverige kommer möjligheter finnas för insatser som bidrar till kompetensutveckling av anställda, ökad integration och minskat utanförskap. ESF-rådet ansvarar för detta program. Ett strukturfondspartnerskap prioriterar ansökningar.

Det kommer även att finnas ett nationellt socialfondsprogram 2014-2020 som ESF-rådet ansvarar för.

Central Baltic, Östersjöprogrammet och Interreg Europe är andra EU-program som kan vara av intresse för landsbygdsutveckling.

Horisont 2020 är EU:s nya program för forskning och innovation. Ett program som Vinnova ansvarar för.

ALMI Företagspartner Östergötland som ägs av staten och Regionförbundet Östsam (Region Östergötland) kan bistå med coaching av företag, affärsrådgivning och finansiering.

Energikontoret Östra Götaland som ägs av Regionförbundet Östsam driver utvecklingsprojekt inom energiområdet och bistår med information och rådgivning till såväl företag som offentliga aktörer.

Kommunerna har medel som kan användas för näringslivsfrämjande utvecklingsinsatser.

Länsstyrelsen har via landsbygdsprogrammet och statliga medel möjlighet att främja entreprenörskap och företagsutveckling.

Regionförbundet Östsam (Region Östergötland) har projektmedel som kan användas för landsbygdsutveckling enligt insatsprogrammets intentioner. Regionförbundets medel utgör ofta en samfinansiering med andra aktörer och med stöd av EU-program.

Regionförbundet (Region Östergötland) har också statliga medel för regionalt utvecklingsarbete, medel för kultur och medel för att främja natur- och friluftsliv.

Regionförbundet Östsam (Region Östergötland) ansvarar för Visit Östergötland som arbetar för utveckling och tillväxt i regionens besöksnäring.

Regionförbundet (Region Östergötland) fördelar också statliga medel för länstransportplan för t.ex gång- och cykelvägar och hållplatser.

Landstinget (Region Östergötland) är huvudman och ansvarig för kollektivtrafiken i länet.

Stöd till kommersiell service kan lämnas för att försörjning av dagligvaror och drivmedel ska kunna upprätthållas på landsbygden. Stödet omfattar investeringsbidrag och servicebidrag till butiker och drivmedelsanläggningar. Kommuner som subventionerar hemsändning av dagligvaror kan också få statligt bidrag för en del av dessa kostnader. Länsstyrelsen ansvarar för hantering av stödet.

Uppföljning av insatsprogrammet

Det regionala insatsprogrammet Landsbygd ska vara ett levande dokument. Regionförbundet Östsam (Region Östergötland) tar ansvaret för att samordna och genomföra en uppföljning av insatsprogrammet. En uppföljning av aktiviteter och utvecklingen på samhällsnivå som kan kopplas till beskrivna insatsområden ska genomföras och återrapporteras vartannat år, dvs år 2016, 2018 och 2020.

Syftet med uppföljningen är att skapa ett lärande som befämjar utveckling och ger möjlighet till att även ändra inriktning om så behövs.

Fakta om den östgötska landsbygden

Befolkning

Östergötlands län har i dagsläget ungefär 431 000 invånare. Befolkningstalen har vuxit stadigt sedan början av 2000-talet, men utvecklingen har varit ojämnt fördelad i länet. Nästan hälften (44 procent) av befolkningen bor i någon av länets centralorter Linköping eller Norrköping. Båda dessa orter har för närvarande en snabb befolkningstillväxt.

Ungefär en fjärdedel av befolkningen är bosatta på vad som kan betraktas som landsbygdsområden – utanför tätort eller i tätorter som är mindre än 2000 invånare. Levnadsförhållandena i de små tätorterna liknar på flera sätt landsbygdens villkor, med vikande serviceutbud, svagt utbyggt infrastruktur och starka sociala nätverk.

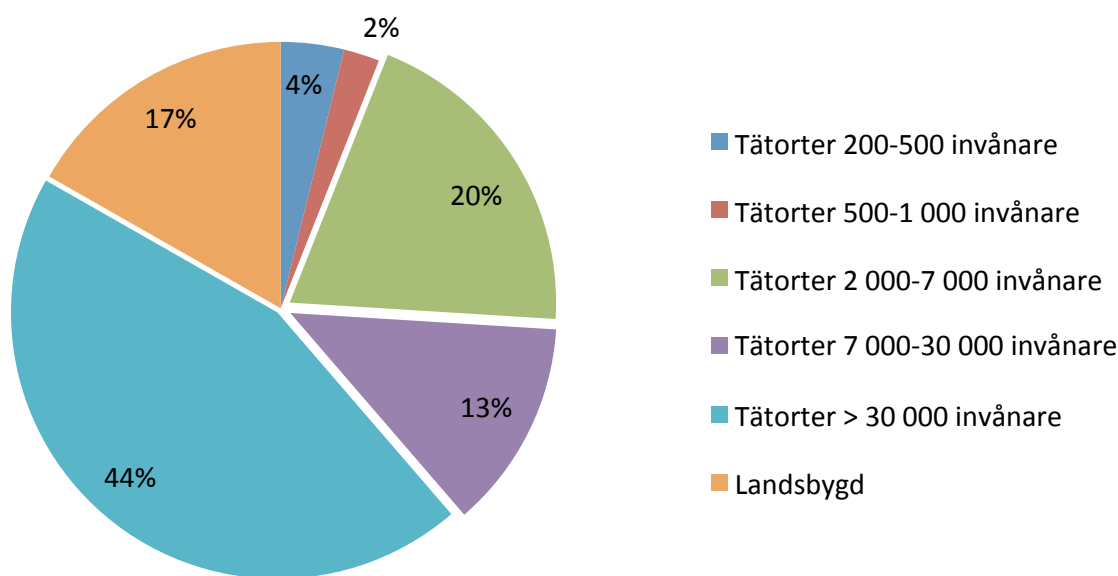

Fig. 1 Befolkning i Östergötland 2010, fördelade efter bostadsortens storlek. Källa: SCB

Utvecklingen i länets landsbygdsområden är emellertid inte helt homogen. Det har **sedan 1990 skett en befolknings-tillväxt på landsbygden i Norrköping, Linköping och Mjölby kommun**, vilket ger en marginell ökning av landsbygdens befolkning totalt sett i Östergötland. **I Ödeshög, Ydre, Kinda, Valdemarsvik och Vadstena har landsbygdens befolkning minskat** med 10 procent eller mer under perioden.

Befolkningsutveckling 1990-2010

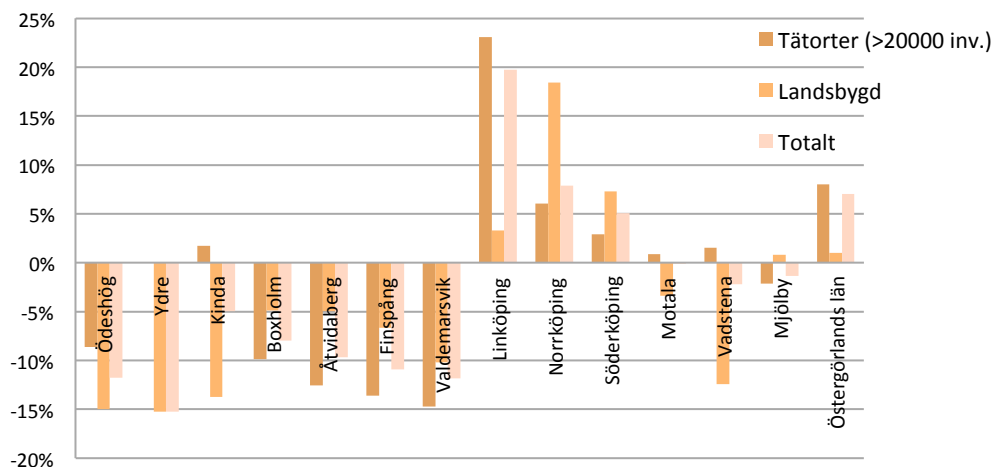

Fig. 2 Befolkningsutveckling 1990-2010 i kommunernas landsbygdsområden och tätorter. Källa: SCB (SuperCross)

Det är något fler män än kvinnor som bor på landsbygden och något fler kvinnor än män som bor i tätorterna. Den enda åldersgruppen där andelen kvinnor som bor på landsbygden är lika många eller något större än andelen män är i spannet 25-34 år.

Procentandel kvinnor i tätorter och på landsbygden

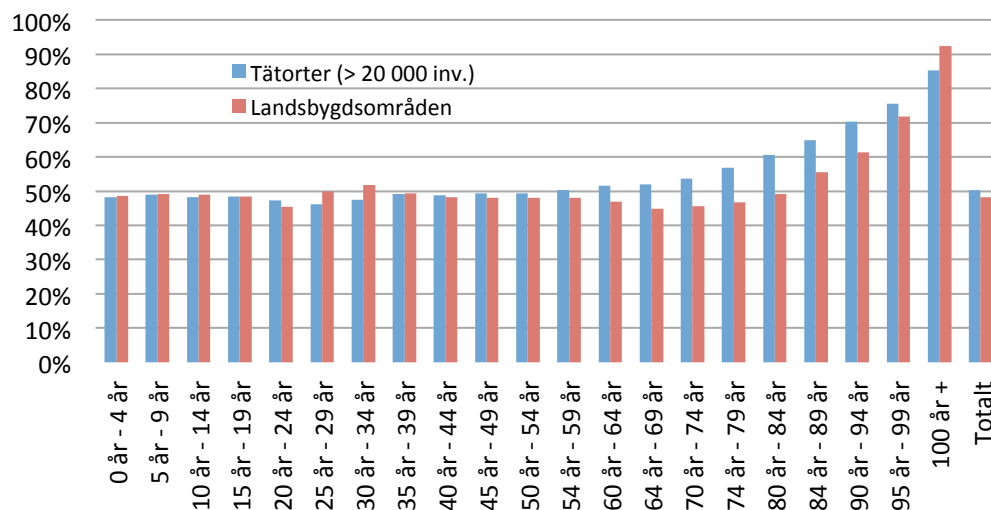

Fig. 3 Andel kvinnor bosatta på landsbygden och i tätorter 2011. Källa: SCB (SuperCross)

Det finns tydliga skillnader mellan tätorternas och landsbygdens demografiska struktur. Andelen unga (0-19) år är något högre på landsbygden än i tätorterna, vilket indikerar att boende på landsbygden har en viss attraktivitet för barnfamiljer. I åldersgruppen unga vuxna (20-34 år) har landsbygden ett tydligt tapp i befolkningens mängd jämfört med tätorterna, medan landsbygden har en större befolkningsandel bland 45-69 åringar och då särskilt bland 60-69-åringar. Tätorter har en större andel av befolkningen bland befolkning 75 år och äldre än landsbygden.

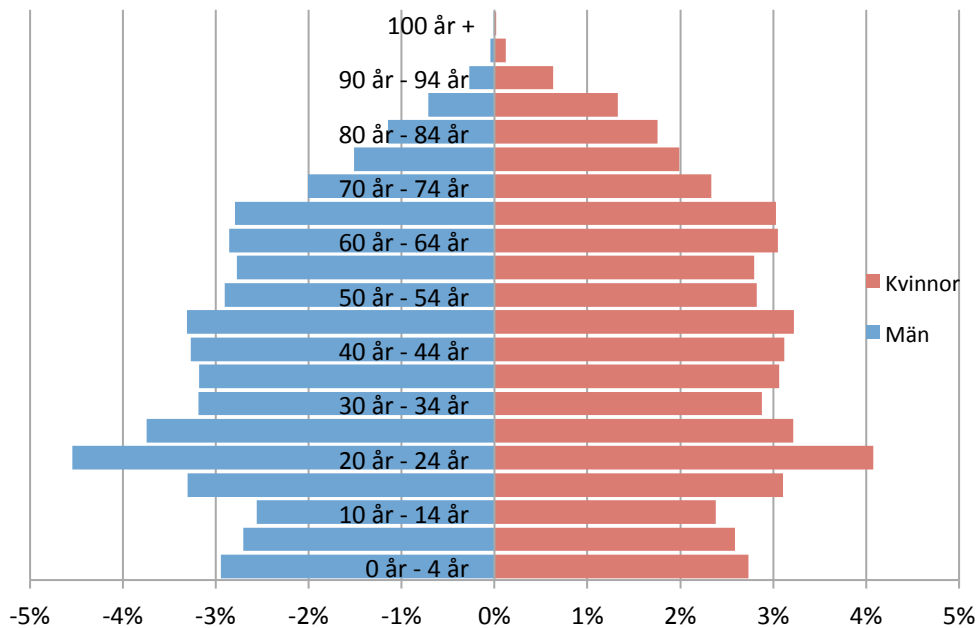

Fig. 4 Befolkningspyramid tätorter i Östergötland med mer än 2000 invånare år 2011. Källa: SCB (SuperCross)

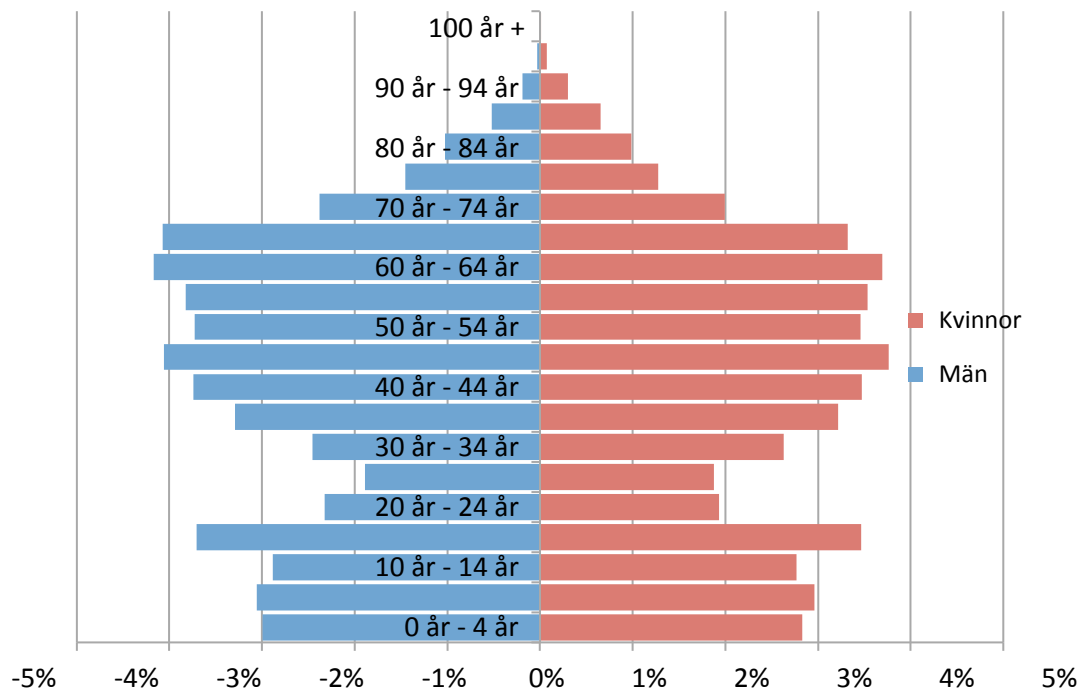

Fig. 5 Befolkningspyramid landsbygdsområden i Östergötland. Källa: SCB (SuperCross)

Sysselsättning

Sysselsättningen skiljer sig åt mellan landsbygdsområden och tätorter. I områden utanför tätorterna återfinns drygt **40 procent av den sysselsatta dagbefolkningen i näringsgrenarna Jordbruk, jakt och skogsbruk samt Tillverkning och utvinning.**

Om man till jordbruket även lägger till nästa produktionsled genererar varje lantbruk ytterligare 3 arbetstillfällen.

Östergötland har ca 200 000 hektar jordbruksmark, vilket är den tredje största arealen av Sveriges län. Antalet jordbruksföretag per areal jordbruksmark är mindre än i de flesta andra län. Även Byggverksamheter och transport och magasinering är starkare näringsgrenar i dessa områden än i tätorterna. Då dessa näringsgrenar traditionellt är mansdominerade tyder fördelningen på att landsbygdens arbetsmarknad främst är tillgänglig för män i dagsläget.

Företagstjänster, Handel och Offentlig förvaltning är näringsgrenar som spelar en betydligt större roll för arbetsmarknaden i de större tätorterna än i små tätorter och utanför tätorterna. Gemensamt för dessa servicenäringar är att de kräver en viss storlek och täthet i befolkningsunderlaget och därmed är lägesberoende för att fungera väl.

De mindre tätorternas arbetsmarknad är en hybrid mellan den i de större tätorternas och områdena utanför tätorter. I de mindre tätorterna sticker främst utbildning och vård och omsorg; sociala tjänster ut som viktiga näringsgrenar. Det kan ses som ett tecken på att den offentliga service som framförallt har upprätthållits i de mindre tätorterna är just skol- och vårdverksamhet. Tillverkning och utvinning är starkare som näringsgren i de små tätorterna än i övriga områdena, medan de areella näringarna endast har en marginell betydelse. Områdena, medan de areella näringarna endast har en marginell betydelse.

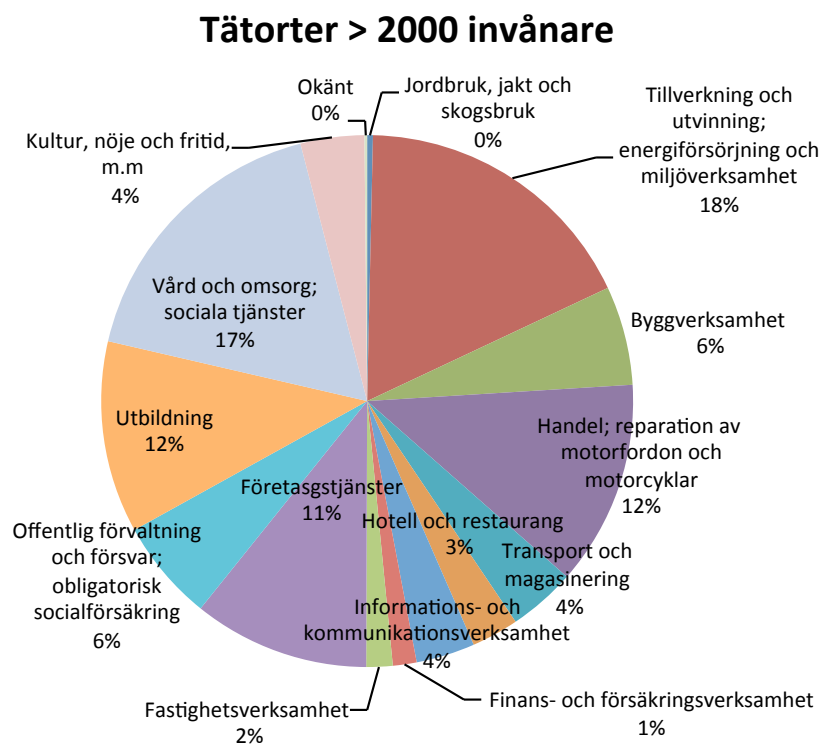

Fig. 6 Fördelning av sysselsatta (dagbefolkning) mellan näringsgrenar 2010 i större tätorter. Källa: SCB (SuperCross). Fördelning bearbetad utifrån SNI2007 (15 grupper)

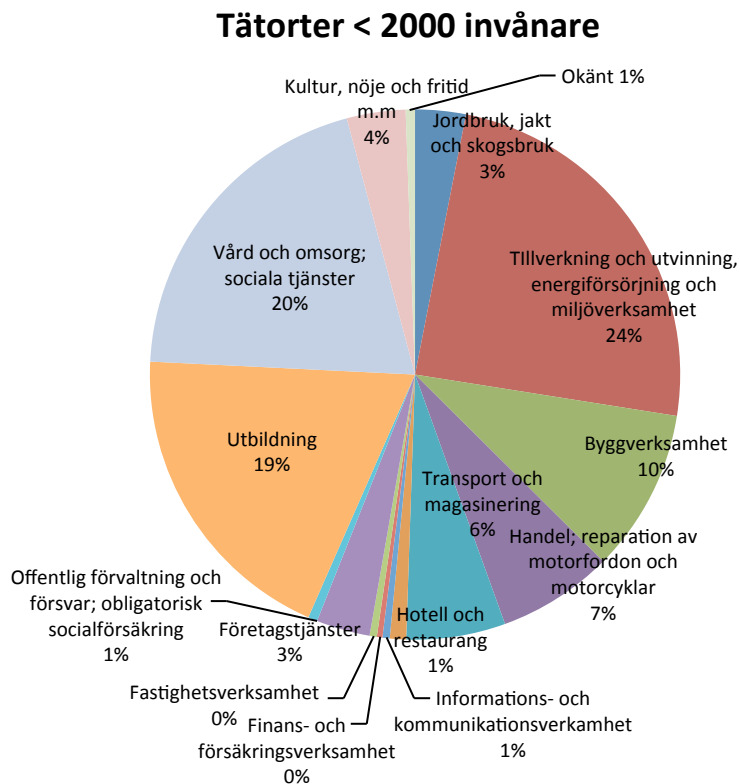

Fig. 7 Fördelning av sysselsatta (dagbefolkning) mellan näringsgrenar 2010 i mindre tätorter. Källa: SCB (SuperCross). Fördelning bearbetad utifrån SNI2007 (15 grupper)

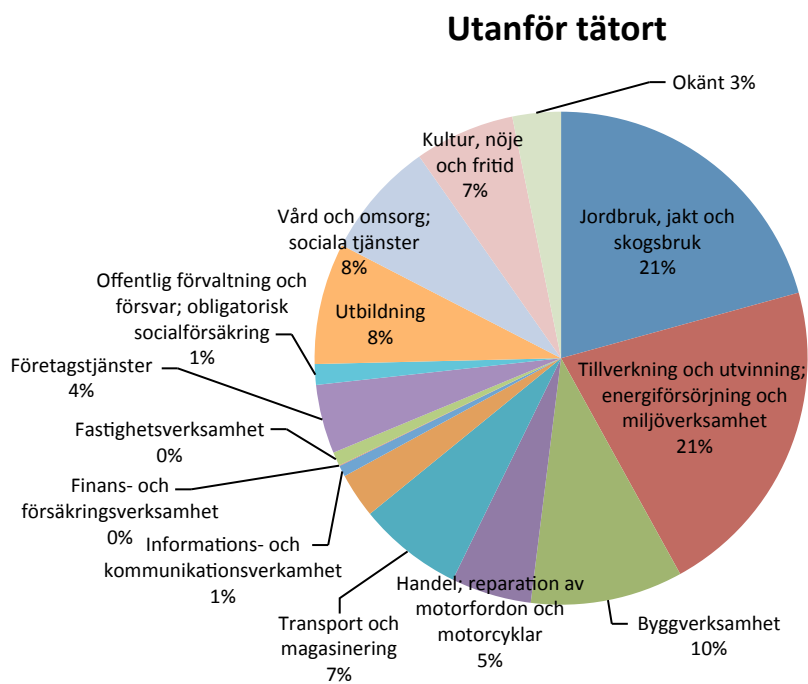

Fig. 8 Fördelning av sysselsatta (dagbefolkning) mellan näringsgrenar 2010 i utanför tätorter. Källa: SCB (SuperCross). Fördelning bearbetad utifrån SNI2007 (15 grupper)

Inkomstnivåer

Nivån på förvärvsinkomsterna är lägre hos landsbygdsbefolkningen än bland invånare i tätorterna. I denna grupp ingår dock endast de som har ett arbete. Sett till den disponibla inkomsten hos hela befolkningen har landsbygdens invånare en högre inkomstnivå än boende i tätorter. Mönstret gäller i så gott som samtliga av Östergötlands kommuner. Undantagen är Vadstena, där den disponibla inkomsten är högre i tätorten än på landsbygden, samt Norrköping där förvärvsinkomsten är högre på landsbygden än i tätorterna. Att landsbygdsbefolkningen har en högre förvärvsintensitet än tätorterna gäller i samtliga av länets kommuner, områdena, medan de areella näringarna endast har en marginell betydelse.

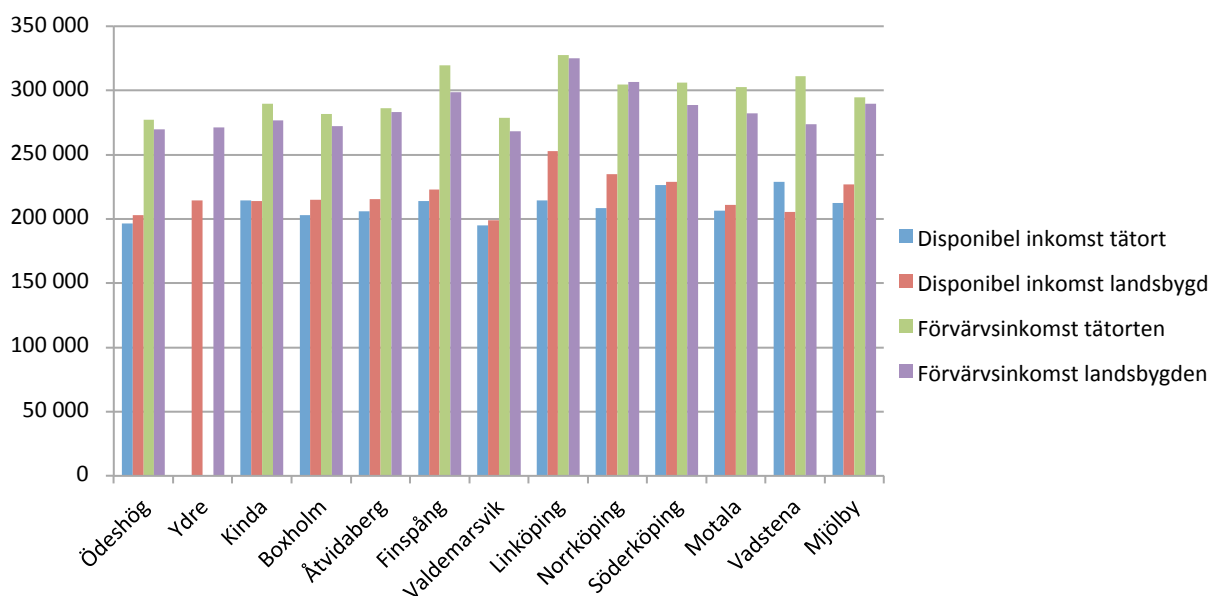

Fig. 9 Genomsnittliga inkomstnivåer i åldersgruppen 20-64 år på Östergötlands landsbygd och i tätorterna 2010. Källa: SCB (SuperCross)

Pendling

Pendlingen från landsbygdsområden till större tätorter är omfattande.

- År 2010 pendlade ungefär 30 000 personer från landsbygden i Östergötland in till någon av länets större tätorter.

- Nästan två tredjedelar av utpendlingen från landsbygdsområden i Östergötland sker till Linköpings eller Norrköpings tätorter.

Även om pendlingen dominerar så uppgår antalet invånare som bor och verkar på landsbygden i samma kommun till ca 11 000 invånare. Det finns också en inte obetydlig pendling från länets tätorter till arbetsplatser belägna i landsbygdområden.

- **Ungefär 6900 pendlade år 2010 från tätorter > 2000 invånare till arbete på landsbygden**, varav 70 procent till "rena" landsbygdsområden – områden som inte omfattas av SCB:s tätortsbegrepp.

Även om den största pendlingen från landsbygden sker till Linköping och Norrköping har övriga större tätorter en viktig roll som inpendlingsorter åt omkringliggande landsbygdsområden. I samtliga tätorter som inte ligger i Linköpings och Norrköpings kommun samt för Skärblacka och Linghem utgör landsbygdsområden den största källan för inpendling.

Vart landsbygdsbefolkningen arbetar skiljer sig åt mellan olika kommuner – en indikation på att det inte går att diskutera landsbygden som en homogen struktur.

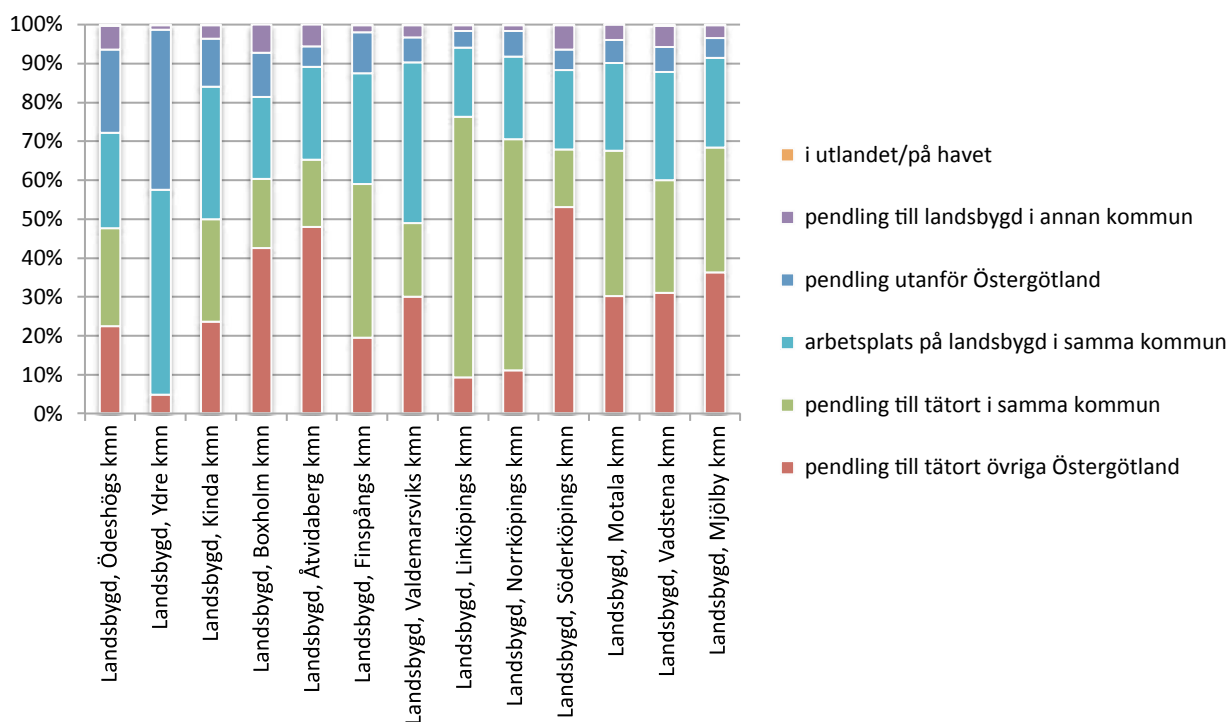

Fig. 8 Fördelning av sysselsatta (dagbefolkning) mellan näringsgrenar 2010 i utanför tätorter. Källa: SCB (SuperCross). Fördelning bearbetad utifrån SNI2007 (15 grupper)

Snickaregatan 40
Box 1236, 581 12 Linköping
Tel 013-26 27 00.
Fax 013-12 17 51
office@ostsam.se